

«Затверджую»

Директор
Карпатського біосферного
заповідника
М.П. Рибак
» 12. 2024 р.

**ІНФОРМАЦІЯ
З ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТНЬО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ
КАРПАТСЬКОГО БІОСФЕРНОГО ЗАПОВІДНИКА
ЗА 2024 РІК**

м. Рахів
2024 р.

**ІНФОРМАЦІЯ
З ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТНЬО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ
КАРПАТСЬКОГО БІОСФЕРНОГО ЗАПОВІДНИКА
за 2024 РІК**

1. Організація екологічної освітньо-виховної роботи

1.1. Наявність структурного підрозділу

Еколого-освітній підрозділ створений у Карпатському біосферному заповіднику у 1997 р.

У 2023 р. штат відділу збільшено до 10 одиниць внаслідок об'єднання двох структурних підрозділів – відділу еколого-освітньої роботи та Музею екології гір та історії природокористування в Українських Карпатах. Цього року змін у штаті підрозділу не відбувалося.

Структура відділу еколого-освітньої роботи та зв'язків з громадськістю:

Начальник відділу – 1;

Заступник начальника відділу – 1;

Провідний фахівець – 2;

Провідний фахівець з екологічної освіти – 3;

Провідний фахівець зв'язків з громадськістю – 1;

Провідний фахівець еколого-освітнього центру «Центр Європи» – 2.

У відділі вакантними є ставка провідного фахівця зв'язків з громадськістю, 0,5 ставки провідного фахівця з екологічної освіти; заступник начальника, мобілізований до лав ЗСУ в лютому 2022 р., повернувся до виконання службових обов'язків у листопаді 2024 р.

У поточному році еколого-освітня структура заповідника вдосконалена. Так у віддалених від центрального офісу природоохоронних науково-дослідних відділеннях установи введені додаткові штатні одиниці, основними посадовими обов'язками є екопросвітництво. Так введено посаду провідного фахівця з екологічної освіти у Груниківському ПНДВ, Ширококолужанському ПНДВ та ПНДВ «Долина нарцисів ім. проф. В.І. Комендаря» (по 1 штатній одиниці). Для фахівців з екологічної освіти у відділеннях включені також додаткові функціональні обов'язки. Зокрема, вони проводять роз'яснювальну роботу серед місцевого населення, здійснюють фенологічні спостереження, фіксують результати та ін.

Так у Ширококолужанському ПНДВ системно проводилась роз'яснювальна робота серед місцевого населення щодо новоприєднаних територій до масиву Ширококолужанського ПНДВ КБЗ, кварталів 53-56, за рахунок земель ДП «Мокрянського ЛМГ», згідно Указу Президента України «Про зміну меж території Карпатського біосферного заповідника» № 5 від 02.01.2022 року. Були проведені усні бесіди, письмові роз'яснення з визначеною карто-схемою територій кварталів, які плануються передавати. До інформування були задіяні соціальні мережі «Facebook», де друкувались змістовні статті Про зміну меж територій, Про сплачення КБЗ земельного податку до місцевого бюджету за період 2019 – 2024 роки, Про роботу

Широколужанського ПНДВ на території Широколузької сільської ради та в цілому по заповіднику.

З 2016 року в установі створено редакційно-видавничий відділ наукових та науково-популярних видань. Відділ організовує видання періодики заповідника – Всеукраїнського екологічного науково-популярного журналу «Зелені Карпати», регіональної екологічної газети «Вісник Карпатського біосферного заповідника», а також заснованого у 2015-16 рр. наукового збірника «Природа Карпат: науковий щорічник Карпатського біосферного заповідника та Інституту екології Карпат НАН України». Штат редакційно-видавничого відділу наукових та науково-популярних видань складає 5,5 одиниць:

Начальник відділу – 1;

Головний редактор журналу «Зелені Карпати» – 0,5;

Заступник головного редактора журналу «Зелені Карпати» – 1;

Відповідальний секретар наукового видання «Природа Карпат» – 0,5;

Відповідальний секретар науково-популярного журналу «Зелені Карпати» – 0,5;

Провідний редактор – 1;

Провідний редактор газети «Вісник КБЗ» – 0,5;

Завідувач бібліотеки – 0,5.

1.2. Наявність постійних форм інфраструктурного еколого-освітнього облаштування

Мережу еколого-освітніх центрів Карпатського біосферного заповідника формують Музей екології гір, «Центр Європи» та «Музей нарцису».

Музей екології гір та історії природокористування в Українських Карпатах (далі – Музей екології гір, Музей) діє як складова системи екологічної освітньо-виховної роботи Карпатського біосферного заповідника, був створений з метою залучення учнівської та студентської молоді до вивчення природи Українських Карпат і збереження історико-культурної спадщини українського народу, формування освіченої розвиненої особистості та сприяння вихованню у неї патріотизму, любові до України, поваги до природних багатств, народних звичаїв, традицій, національних цінностей Українського народу.

Основні завдання еколого-освітньої роботи Музею екології гір та історії природокористування в Українських Карпатах визначаються з урахуванням програм і планів, які затверджуються Карпатським біосферним заповідником.

Музей екології гір та історії природокористування в Українських Карпатах побудований адміністрацією Карпатського біосферного заповідника в 1994 році з метою надання інформації відвідувачам про природу Карпат та історію природокористування в Українських Карпатах, діє як еколого-освітній та рекреаційний центр. 8 великомасштабних діорам, серія міні-діорам, об'ємних макетів, художніх панно дають відвідувачам цілісне уявлення про природу та побут горян. Експозицію доповнюють багаті геологічні, палеонтологічні колекції, фауністичні експонати, предмети побуту, сільський та лісогосподарський реманент, знаряддя праці, взірці одягу українських горян та

ін. Загалом на обліку стоїть 414 експонатів. Поповнення колекції у звітному році не відбувалось.

29 червня та 20 липня у музеї відбулися екскурсії для двох груп (52 та 58 осіб) ветеранів російсько-української війни та їх сімей. Фахівці Музею доповнили стандартну екскурсію мандрівкою по екостежці «Поважай природу», прогулянкою дендропарком та відвідуванням рекреаційної зони «Водоспад здоров'я».

У Музеї триває реконструкція будівлі та експозиційних залів. Вона розпочалася у 2022 р з реконструкції даху будівлі, у 2023 р. поведено заміну вікон на всіх 4-х поверхах будівлі. У поточному році зусилля були зосереджені на розробці проекту заміни комунікацій (електро-, тепло та вентиляційної мереж). Окрім технічного вдосконалення будівлі освітнього осередку великої уваги приділялося розробці концепції сучасного експозиційного та інформаційного наповнення. Виконання всіх робіт стало можливим завдяки співпраці заповідника з іноземним проектом SNPA та фінансувалося коштами Франкфуртського зоологічного товариства (ФЗТ). Для розробки експозиційного плану було створено спеціальну комісію з числа представників ФЗТ, адміністрації та екопросвітників установи. Були проведені кілька робочих зустрічей – як очних, так і онлайн, під час яких детально вивчено основні фокусні групи відвідувачів музею, перспективи залучення нових відвідувачів, можливості створення безбар'єрного простору в Музеї, а також напрацьовувались ідеї майбутнього експозиційного наповнення, вдосконалення та часткової повної модернізації експозиційних розділів, частин та елементів.

Впродовж року, не дивлячись на реконструкцію, що триває, експозиції Музею екології гір були доступними для відвідування, зокрема продовжують функціонувати експозиційні зали 2-го та 3-го поверхів.

Облік екскурсантів проводився в «Журналі реєстрації відвідувань Музею екології гір». Оплата послуг відбувається через касовий апарат та через платіжний QR-код. Оплата відвідування за допомогою онлайн банківських послуг започаткована у січні 2023 року. Регулярно ведеться облік фінансових надходжень, звітність подається у встановленому порядку.

Впродовж звітнього року Музей екології гір відвідало 2410 чол., з них дорослі – 490, студенти – 109, учні – 1811. Від реалізації квитків за відвідування надійшло - 27270 грн., фото весільних обрядів – 400 грн. Сумарно надходження від надання послуг у Музеї склали 27670 грн.

Еколого-освітній центр «Центр Європи» (ЕОЦ «Центр Європи») функціонує з червня 2010 р. Організацією роботи центру займаються дві працівниці відділу еколого-освітньої роботи та зав'язків з громадкістю – провідні фахівці. До основних завдань, поставлених перед еколого-освітнім центром (ЕОЦ), належать: прийом туристів та проведення екскурсій в центрі; виконання функцій туристично-інформаційного центру європейського зразка; здійснення активної еколого-освітньої діяльності (організація і проведення екологічних акцій і просвітницьких заходів як на базі центру, так і на базі загальноосвітніх та дошкільних закладів).

Інформаційне поле «Центру Європи» складається з чотирьох блоків – Природно-заповідний фонд України (більша частина присвячена Карпатському біосферному заповіднику), Закарпатська Гуцульщина, Закарпаття та Україна в Європейській спільноті. Також висвітлюється інформація про встановлення пам'ятного кам'яного знаку, що позначає географічний центр Європи. Художнє оформлення центру витримано в гуцульському стилі: дерев'яні вироби, вишивки та скляні вітражі. Експонатура доволі різноманітна: поруч із інформаційними модулями представлені колекції гуцульського посуду, вишивки, різьблених виробів та міні-діорама «Світ тварин Закарпаття». Додаткові засоби – столи для проведення занять, майстер-класів тощо.

Протягом року еколого-освітній центр працював без вихідних. Для цього фахівці відділу еколого-освітньої роботи та зав'язків з громадкістю працювали згідно графіку (з дотриманням норм КЗпП).

Впродовж року провідними фахівцями центру спільно з фахівцями відділу екоосвіти та зав'язків з громадкістю було організовано низку заходів. При цьому були використані різні форми та засоби поширення екологічних знань та формування у підростаючого покоління стійкої екологічної свідомості. (Інформація про поведені заходи детально подана у р. 2 Методична, організаційна та практична екологічна освітньо-виховна робота)

Найбільш вагомим серед усіх заходів стало вручення традиційної міжнародної літературно-мистецької, екологічної премії премії «Corona Carpatica», яке відбулося 26 вересня на базі еколого-освітнього центру «Центр Європи».

Фундаторами премії, яка запроваджена з метою збереження і примноження культурних та природних цінностей Карпат, є Творча асоціація «Corona Carpatica», Карпатський біосферний заповідник, Карпатська асоціація національних парків та заповідників (ACANAP) (м. Татранська Ломніца, Словаччина), Міжнародна асоціація «Європейська мережа букових лісів» (м. Еберсвальде, Німеччина).

За традицією участь у церемонії вручення взяли фундатори, члени конкурсної комісії, лауреати минулих років, представники літературних, мистецьких, природоохоронних спільнот, структурних підрозділів Карпатського біосферного заповідника. Зокрема: письменник, лауреат Шевченківської премії Василь Герасим'юк (м. Київ); голова Косівського регіонального осередку Національної спілки письменників України Василь Шкурган; кандидат філологічних наук і мистецтвознавства, директор Музею української культури в Свиднику Ярослав Джоґаник (Словаччина); заслужений журналіст України, один з очільників Видавничого дому «Високий Замок» Степан Курпіль (м. Львів), кандидат мистецтвознавства, доцент Закарпатської академії мистецтв Ігор Луценко (м. Мукачево), заслужений художник України Василь Вовчок (м. Ужгород); заслужені природоохоронці України директор Карпатського біосферного заповідника Микола Рибак, доктор біологічних наук, професор Федір Гамор (м. Рахів); доктор наук, професор Ганнес Кнапп (м. Еберсвальде, Німеччина) та ін.

Привітати учасників дійства прийшли також представники місцевої влади: голова Рахівської районної ради Діана Бабинець та начальниця відділу соціально-економічного розвитку, міжнародних зв'язків і туризму Рахівської міської ради Вікторія Губко. Церемонія вручення завершилася оглядом постійної виставки книг, мистецьких альбомів, публікацій лауреатів премії «Corona Carpatica», яку zorganizувала начальниця редакційно-видавничого відділу наукових та науково-популярних видань Карпатського біосферного заповідника, кандидат біологічних наук Богдана Москалюк.

Лауреатами Міжнародної премії «Corona Carpatica» - 2024 стали: у номінації «Література» – Степан ГОСТИНЯК (м. Свидник, Словаччина) – поет, перекладач, член Спілки українських письменників Словаччини;

у номінації «Образотворче мистецтво» Роман ЗІЛНКО (м. Львів, Україна) – художник-іконописець, історик мистецтва;

у номінації «Декоративно-прикладне мистецтво» – Микола СТРИНАДЮК (м. Косів, Івано-Франківськ обл.) – різьбяр, член Національної спілки художників України;

у номінації «Екологія» – Юрій СТЕФУРАК (м. Косів, Івано-Франківська обл.) – еколого-природознавець, директор національного природного парку «Гуцульщина», який був присутній особисто на врученні. Всіх переможців дипломом та відзнакою Міжнародної літературно-мистецької, екологічної премії «Corona Carpatica» нагородив директор Карпатського біосферного заповідника Микола Рибак. Після чого лауреати премії виголосили свої промови.

Протягом звітного періоду працівниками центру було підготовлено та проведено: 20 медіа - презентацій, 6 лекцій, 12 кросворди, 11 вікторини, 7 квести та 24 екологічні гри, 5 екологічні вистави. Загалом проведено 12 творчих майстер-класів для школярів молодшого та середнього шкільного віку Рахівщини.

Єдина в Україні «Книга почесних гостей географічного Центру Європи» дає можливість всім бажаючим зареєструватися в ній та отримати пам'ятне Свідоцтво на згадку про відвідування географічного центру Європи. Протягом одинадцяти місяців в ній зареєструвалося 292 відвідувачі з різних куточків України та із-за кордону, з них – 17 безкоштовно.

Протягом року візит-центр відвідали 115 студентів. З наступних вузів: Львівського національного медичного університету ім. Д. Галицького (ЛНМУ), Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника (ПНУ), національного університету «Києво-Могилянська академія» (НУКМА), Харківського національного університету (ХНУ) та Львівського фізико-математичного ліцею (ЛФМЛ).

Впродовж звітного року еколого-освітній центр «Центр Європи» відвідало 543 осіб, з них: школярі – 326, студенти – 115, дорослі – 102, на платній основі – 115 осіб.

Облік екскурсантів ведеться за «Журналом реєстрації відвідувань ЕОЦ «Центр Європи». З січня оплата за відвідування відбувається через термінал та QR-код. Регулярно ведеться облік фінансових надходжень, звітність подається у встановленому порядку.

Від реалізації квитків та рекламно-видавничої продукції на рахунок Карпатського біосферного заповідника надійшло 21025.00 грн., у т.ч.:

- 2605.00 грн. – відвідування ЕОЦ «Центр Європи»;
- 16055.00 грн. – реалізація друкованої продукції;
- 625.00 грн. – реалізація еко-сумок з логотипом КБЗ;
- 900.00 грн. – реалізація меду сувенірного;
- 840.00 грн. – фотографування в гуцульських костюмах.

Найбільша кількість відвідувачів були з таких областей України як: Київська, Харківська, Дніпропетровська, Кіровоградська, Запорізька, Миколаївська, Донецька, Житомирська, Вінницька, Полтавська, Чернігівська, Сумська, Хмельницька, Рівненська, Запорізька, Львівська, Івано-Франківська та Закарпатська.

Еколого-освітній центр «Музей нарцису» знаходиться на вході в масив «Долина нарцисів», його діяльність суттєвою мірою прив'язана до періоду цвітіння Долини нарцисів. Експозиційна площа складає близько 112 м². До послуг відвідувачів облаштований відеозал на 50 місць. Художнє оформлення доволі просте, витримане у лаконічному стилі. Основним видом експонатури виступають інформаційні стенди і вітрини. Масштабне фото-панно з видом Долини нарцисів у пік цвітіння приваблює відвідувачів і стає об'єктом для фотографування на згадку. Тематичним полем еколого-освітнього центру є біорізноманіття, історія досліджень та охорона Долини нарцисів; біологія та екологія виду нарцису вузьколистого.

Під час цвітіння Долини нарцисів масив загалом відвідали 3624 особи, з них на платній основі: дорослі 1807 чол., студенти та пенсіонери – 550 чол., школярі – 822. Серед пільгових безкоштовних відвідувань (загалом 445 осіб) 142 відвідувачі скористалися пільгою для учасників бойових дій, інші – місцеві школярі. Надходження коштів від рекреаційно-туристичних послуг під час цвітіння «Долини нарцисів» склало 269850 грн.

З 18 по 20 жовтня на території заповідника «Долини нарцисів» проходили Всеукраїнські змагання з літнього біатлону. Юні спортсмени змагались на лижоролерах і стрільбу лежачи та стоячи в трьох вікових категоріях. За перемогу змагались спортсмени з 12 областей України в тому числі і юні біатлоністи з Хустської територіальної громади. У змаганнях взяли участь 87 юних спортсменів.

Загалом впродовж року на базі ПНДВ «Долина нарцисів ім. проф. В.І. Комендаря» та еколого-освітнього центру «Музей нарцису» поведено майже 2 десятки еколого-освітніх заходів, 17 екскурсій в природу – під час цвітіння первоцвітів, проведення змагань з біатлону та ін.

Інформаційно-туристичний центр «Високогір'я Карпат» розташований біля підніжжя г. Говерла (ур. Перемичка). На його базі функціонує рекреаційний притулок на 29 місць. Тут є місце для наметів, водогін, туалети та сміттєзбірники. Це створило сприятливі умови для розміщення пішохідних мандрівників, а також для проведення екологічних таборів.

Площа приміщення інформаційно-туристичного центру, що зайнята експозицією, складає 146,21 м². Основним видом експонатури виступають

інформаційні стенди в оригінальному художньому обрамленні з природних матеріалів. Тематичне спрямування продиктовано місцем розташування центру і фокусується на природних і культурних цінностях найвисокогірнішої частини України – Чорногірського хребта Українських Карпат та Гуцульщини. Центр функціонує з 2011 р.

Інформаційно-туристичні центри «Карпатська форель» (S – бл. 110 м²) та «Кевелів» (S – 58,2 м²) – найменші інформаційні осередки Карпатського біосферного заповідника. ІТЦ «Кевелів» володіє конференційною кімнатою на 30 місць, обладнаною медіа-проектором та відеотехнікою. Один експозиційний зал центру складається з двох інформаційних рівнів і висвітлює природні багатства найвищих хребтів Українських Карпат – Чорногори і Свидівця. Інформація подана, переважно, художніми засобами – панно та художніми стендами, що змушує персонал відділення значну частину інформації подавати в усній формі. Мабуть, саме це зумовило характер проведення екоосвітніх заходів на базі ІТЦ – тематичні екскурсії, розповіді, тощо. Центр відкритий у 2011 р.

Інформаційно-туристичний центр «Карпатська форель» розташований на території демонстраційного форелевого господарства (Трибушанське природоохоронне науково-дослідне відділення), функціонує з січня 2012 р. Його тематичне спрямування полягає у висвітленні багатства іхтіофауни Українських Карпат та акцентування уваги на проблемах охорони водних ресурсів краю. Основним видом експонатури виступають інформаційні стенди. Художнє оформлення лаконічне, але витримане в гуцульському стилі і виконане з використанням виключно природних матеріалів. Відвідується, переважно, у комплексі з екскурсією на демонстраційне форелеве господарство. Вартість відвідування входить до плати за вхідний квиток до форелевого господарства. Нерідко «Карпатська форель» відвідується в комплексі з екскурсією в географічний центр Європи.

Інформаційно-туристичний центр «Букові праліси Карпат – об'єкт Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО». Експозиція сформована на площі 65,12 м². Тематичне спрямування – букові праліси: збереження, цінності, біорізноманіття та ін. Художнє оформлення вирізняється стилем, який притаманний карпатським етносам, котрі проживають в долині р. Тиса. Використані природні матеріали, в ніші з дерев'яним обрамленням органічно вписані фотопанорами заліснених хребтів Красної. Основний вид експонатури – стенди, фотопанно. Особливо цікавим, в художньому відношенні, є відеозал, оформлення якого створює ілюзію перебування в гущавині букового пралісу. Такого ефекту досягнуто завдяки специфічному оформленню – стіни і стеля в суцільну вкриті широкоформатними банерами з різними типами букового пралісу Угольсько-Ширококолужанського масиву.

Інформаційно-туристичні центри Карпатського біосферного заповідника зорієнтовані на прийом відвідувачів, значно меншою мірою – впровадження активної еколого-освітньої діяльності. Це пов'язано із відсутністю кваліфікованого персоналу у відділеннях, сезонністю відвідування (переважно у комплексі з мандрівками екотуристичними маршрутами або відвідуванням інших туристичних атракцій, розташованих поблизу) та іншими чинниками.

Діяльність бібліотек і наукових архівів

У звітному році бібліотечний фонд поповнився на 100 примірників видань. Всі надходження подаровані, поповнення бібліотечного фонду за рахунок закупівлі фахової літератури не проводилось.

Періодичні видання та друковані засоби масової інформації у 2023 році не передплачувались.

До бібліотечного фонду надійшла власна періодика – всеукраїнський екологічний науково-популярний журнал «Зелені Карпати» №1-4/2023 – 500 прим., регіональна екологічна газета «Вісник Карпатського біосферного заповідника» за 2024 р. №1 (січень-лютий), №2 (березень-квітень), №3 (травень-червень), №4 (липень-серпень), а також наукові видання, серед яких науковий збірник «Природа Карпат» №1 (8)/2023 р. (100 примірників) та «Роль біосферних заповідників (резерватів) та інших природоохоронних територій для реалізації в Україні стратегій сталого розвитку» (Матеріали міжнародної н-п конференції м. Рахів, 21 листопада 2023 р) – 100 примірників.

Мережа обладнаних екскурсійних маршрутів та еколого-освітніх стежок

Екологічна стежка «Соколине Бердо» (Кузійське ПНДВ):

- Протяжність – 2,1 км, тривалість 4 години.
- Обладнано 3 місця відпочинку, одне з них – під мальовничою скелею.
- На початку стежки (КПП) розташовані інформаційні стенди, які містять інформацію про історію створення та природу КБЗ, карту-схему розташування заповідних масивів, правила поведінки для відвідувачів, карту-схему маршруту, історичні відомості щодо заповідання ур. Кузій (у 19-20 ст. виступало мисливськими угіддями родини Габсбургів).

Інформаційні стенди на початку стежки цього року замінено (виготовлено нові, встановлення здійснюватиметься у 1 кварталі 2022 р.).

Екологічна стежка «Центром Європи та форелевим господарством» (Трибушанське ПНДВ)

Розпочинається біля будівлі еколого-освітнього центру «Центр Європи», проводить відвідувачів лісом до форелевого господарства та інформаційно-туристичного центру «Карпатська форель». Стежка прознакована.

- *Протяжність – 1 км, тривалість 1 година.*
- Біля еколого-освітнього центру «Центр Європи» розміщено 6 великоформатних стендів і близько 40 формату А№, біля контори Трибушанського ПНДВ – інформаційний центр з стандартизованим набором інформаційних щитів, на місці зупинок розташовано 2 інформаційно-охоронні знаки. Вздовж стежки облаштовані місця відпочинку, джерела питної води, встановлені альтанки.

Екологічна стежка «Долиною нарцисів» ПНДВ «Долина нарцисів ім. професора В.І. Комендара»

Розпочинається біля будівлі еколого-освітнього центру «Музей нарцису – оглядові майданчики». Стежка прознакована, на стежці встановлені 3 інформаційні стенди «Навіщо Долині нарцисів гідрологічний шлюз», «Кіресі – вірний сателіт Хустського замку» та «Квітка поезій і легенд» та 2 інтерактивні

маршрути «Хто ховається в траві?» та «Літаючі квіти». *Протяжність* – 1,9 км. Обладнано 3 місця відпочинку, 3 оглядові майданчики.

Біля КПП розміщено стандартизований набір 3-х інформаційних щитів: «КБЗ», інформація про масив. Біля оглядового майданчика встановлено стенд-панно, по маршруту – інформаційно-охоронні знаки.

Екологічна стежка «До водоспаду Лихий» (Трибушанське ПНДВ)

– *Протяжність* – 4,0 км, тривалість 4 години.

Оформлення розпочато у 2020 р. Стежка прознакована, на стежці встановлені 3 інформаційні стенди з картосхемою екологічної стежки, протяжністю тощо, а також стенд «Як поводитися у місцях, де живуть ведмеді» (наданий WWF влітку 2020 року) і один інформаційний аншлаг «Поважай природу!» (наданий Європейським товариством дикої природи).

Екологічна стежка «Лісопарком і колекційною ділянкою» (Рахів-Берлибаське ПНДВ) прокладена в межах частини екотуристичного маршруту.

– Протяжність – 0,5 км, тривалість – 30 хвилин.

– Обладнано 2 місця відпочинку і рекреаційну зону «Водоспад здоров'я», облаштовано мінеральне джерело.

Стежка проходить прилеглою до Музею екології гір. Стежку прознаковано, маркування не наносилося, оскільки немає потреби.

На стежці встановлено 1 інформаційний аншлаг «Поважай природу», наданий Європейським товариством дикої природи.

На рекреаційній зоні «Водоспад здоров'я» збудована простора альтанка, яка використовується як для пікнікового відпочинку, так і в освітніх цілях – зокрема, проводяться заняття з учнівськими групами чисельністю 1014 осіб.

У 2023 році на частині екостежки оформлено тематичну стежку «Поважай природу».

На стежці встановлено:

- 4 таблички «Поважай природу»;
- Інтерактивний макет «Що можна залишити в лісі»;
- Екологічну інтерактивну гру «Знайди домівку»;
- Будиночок для комах та інформаційні змінні таблички;
- Дороговкази.

Облаштування екостежки створило додаткові можливості для еколого-освітньої роботи зі школярами (проведення заходів, тематичних екскурсій, екологічних ігор), сімейного відпочинку місцевих жителів, туристів.

Характеристика екотуристичних маршрутів Карпатського біосферного заповідника

№ за /п	Назва маршруту	Нитка маршруту	Протяжність маршруту, км	Тип маршруту
Широколужанське ПНДВ				

№ за /п	Назва маршруту	Нитка маршруту	Протяжність маршруту, км	Тип маршруту
1.	"Урочищем Поляна до мінерального джерела"	КПП – ур. Поляна – мінеральне джерело – КПП	3,4 км	Радіальний
Угольське ПНДВ				
2.	"На полонину Менчул"	КПП „Мала Уголька” – вздовж річки М. Уголька – полонина Менчул	7,0 км	Науковий, радіальний,
3.	"Карстовий міст"	КПП „Мала Уголька” – ур. Карстовий міст – під скелею – КПП «Мала Уголька»	3,5 км	Круговий
4.	"Молочний камінь"	КПП „Велика Уголька” – ур. Молочний камінь	2,2 км	Радіальний
Кісвянське ПНДВ				
5.	"На гору Близниця"	КПП „Кісва” – пол. Флантус – г. Близниця	6,3 км	Радіальний
Кевелівське ПНДВ				
6.	"Полониною Драгобрат"	КПП „Свидовець” – пол. Драгобрат – КПП „Драгобрат” – оз. Герешеска	15,5 км	Радіальний
7.	«Від Кевеліва до Свидовця»	«КПП Кевелів – г. Близниця – КПП Драгобрат – пол. Драгобрат – потік Свидовець – КПП Свидовець»	13,8 км	Частково радіальний і круговий
8.	"З Кевеліва на Петрос"	КПП „Кевелів” – біостаціонар Львівського держуніверситету – г. Петрос	19,5 км;	Радіальний
Богдан-Петроське ПНДВ				
9.	"Полонинами Говерли і Петроса"	КПП „Усть-Рогнеска” – пол. Рогнеска – пол. Гармонеска – г. Петрос – пол. Скопеска – ур. Перемичка – г. Говерла	21,0 км	Радіальний
10.	“Через Петрос на Говерлу”	КПП “Усть-Рогнеска” – г. Петрос – Урочище Перемичка –г. Говерла	14.5	Радіальний

№ за /п	Назва маршруту	Нитка маршруту	Протяжність маршруту, км	Тип маршруту
Чорногірське ПНДВ				
11.	"На Говерлу через Брескул"	КПП „Білий” – пол. Брескул – ур. Перемичка – г. Говерла	14,8 км	Радіальний
12.	"На г. Бребенеску через пол. Туркул"	КПП „Білий” – пол. Туркул – г. Бребенеска	13,0 км	Радіальний
13.	"До озера Бребенеска"	КПП „Білий” – потік Бребенескул – оз. Бребенеска	10,7 км;	Радіальний
Марамороське ПНДВ				
14.	"До мінерального джерела в урочищі Головач"	пот. Квасний – мінеральне джерело – ур. Головач	6,6 км	Радіальний
Трибушанське ПНДВ				
15.	"З с. Ділового до г. Піп Іван"	КПП „Трибушанське л-во” – с. Ділове – Білий потік – пол. Лисичий – г. Піп Іван	21,7 км	Радіальний
Трибушанського ПНДВ				
16	«На водоспад . Лихий»	КПП - форелевого господарство - водоспад «Лихий»	4,0 км	Радіальний
17	«До водоспаду . Ялинський»	КПП „Трибушанське л-во” – с. Ділове – КПП «Білий потік» – потік «Білий» – водоспад «Ялинський» (ур. Ялин)	10 км.	Радіальний
Угольське ПНДВ				
18	« До урочища . Гуки»	ур. Зібролуг - ур. Гуки	0,3 км	Кільцевий
Кевелівське ПНДВ				
19	«Полонинами . до Петроса»	ур. Васкул – полонина Джорджева Прелука – полонина Менчул – біостаціонар Львівського ЛНУ – полонина Рогнеска – г. Петрос	15 км	Радіальний
Рахів-Берлибаське ПНДВ				

№ за /п	Назва маршруту	Нитка маршруту	Протяжність маршруту, км	Тип маршруту
20	«До мінерального джерела в ур. Підділ»	Центральна садиба КБЗ – Колекційна ділянка – Мінеральне джерело в ур Підділ – рекреаційний пункт «Водоспад Здоров'я» - Центральна садиба КБЗ	1,2 км	Кільцевий
Петрос-Говерляньське ПНДВ				
21	«На Говерлу через полонину Гропа»	КПП – ур. (ДЕПО) – Козьмешик – пол. Гропа – г. Говерла	7,7 км	Радіальний

Загальна протяжність – 211,7 км.

У звітному році розпочато облаштування нового маршруту «Кам'яним потоком» в Рахів-Берлибаському ПНДВ (Рахівський район).

Назва маршруту: «Кам'яним потоком». Маршрут промаркований 31.10.2024 р. Колір марки – жовтий. Протяжність маршруту – 6,5км.

Маршрут починається в межах м. Рахова від устя (гирла) потоку Кам'яний (права притока річки Тиса, 420 м н. р. м.) і простягається до полонинського господарства “Роза вітрів” (урочище Лиса гора, 1100 м н. р. м.). Початок маршруту знаходиться в безпосередній близькості до автотраси Н09 Мукачеве – Рогатин.

Короткий опис:

Початок Маршруту пролягає глибокою мальовничою ущелиною в басейні потоку «Кам'яний» з наявними унікальними природними об'єктами. Потік має поріжно- водоспадний тип русла, а його днище і береги вкриті виходами на поверхню багатих кальцієм різноманітних гірських порід – пісковиків, слюдистих та хлоритових сланців, екзотичних конгломератів, тощо. Місцями зустрічаються вулканічні гірські породи – спіліти, що виникли в результаті підводних вивержень вулканів, які тут відбувалися приблизно 60 млн. років тому.

Вздовж потоку зустрічаються природні перепади і водоспади та великі кам'яні брили, які рясно вкриті розмаїттям лишайників, мохів, папоротей та представників квіткової флори.

Прилеглі до маршруту схили вкриті переважно природними буковими лісами з різними за породним складом і структурою деревостанами. У їх складі зустрічаються граб звичайний, клен- явір, зрідка черешня, дуб скельний, ялина європейська, ялиця біла та інші. В лісових насадженнях можна побачити невеликі осередки залишків первісних букових лісів, яким властива різновіковість, наявність різних стадій розвитку деревостану, групове

розміщення дерев і природного поновлення. Тут зберігаються дерева-велетні бука лісового діаметром до 130 см.

Вище лісового поясу поширені унікальні гірські луки-полонини, які місцеві жителі традиційно використовують для сінокосіння та випасу худоби.

Різноманітним є рослинний світ цього урочища. Серед рідкісних представників скельної флори трапляються: дзвоники карпатські, скополія карніолійська, листовик сколопендровий. Гірські луки є місцями поширення значної кількості рідкісних лучних видів флори, що включені до міжнародних, національних та регіональних червоних списків: Траунштейнера куляста, пальчатокорінник бузиновий, любка дволиста, та інші.

У заплавах потоку можна зустріти багато представників земноводних: саламандра плямиста, тритон карпатський, жаба трав'яна і кумка гірська. З хижаків є лисиця і куниця лісова, зрідка рись, кіт лісовий. Водяться дикий кабан, сарна, олень благородний.

Маршрут пролягає через осередок чаруючого середовища дикої природи Карпат.

Із полонини «Роза вітрів» відвідувачам відкриваються чаруючі високогірні краєвиди Черногори, Мармарошу та Свидовця.

Цього року працівниками відділу рекреації спільно із працівниками Рахів-Берлибаського ПНДВ було виконано наступні роботи:

- відновлено дорогу по маршруту;
- здійснено прорізку;
- промарковано стежку;
- встановлено два містка через потік;
- прочищено від захаращення русло водоспаду на потоці Кам'яний;
- встановлено лавицю.

Роботи щодо додаткового облаштування та інформаційного наповнення маршруту заплановані на 2025 р.

1.3. Наявність тимчасових форм інфраструктурного еколого-освітнього облаштування

Цього року проведено інвентаризацію тимчасової освітньої інфраструктури з використанням системи SMART. Наявна база даних стане основою для грамотного оновлення інформаційної інфраструктури заповідника. Зокрема цього річ у співпраці з Франкфуртським зоологічним товариством розроблено, запроектовано та визначено локації для встановлення превентивних знаків та дороговказів. Також підготовлено інформаційні стенди для 14 ПНДВ установи.

В рамках співпраці з Франкфуртським зоологічним товариством встановлено 12 в'їзних стел.

1.4. Наявність плану заходів з екологічної освітньо-виховної роботи установи ПЗФ

План з екологічної освітньо-виховної роботи створюється щорічно, затверджується керівником установи, погоджується науково-технічною радою

установи та заступником директора. Окремі плани заходів (т.зв., цільове планування роботи) створюються для окремих, найбільш масштабних, акцій – «Година Землі», Всесвітній день захисту навколишнього природного середовища, День працівника природно-заповідної справи, Дні європейської спадщини та ін.

2. Методична, організаційна та практична екологічна освітньо-виховна робота

2.1. Організація та участь у масових екологічних освітньо-виховних заходах

Еколого-освітня робота у 2024 р. здійснювалася згідно з Планом екологічної освітньо-виховної діяльності Карпатського біосферного заповідника. Усі заплановані заходи еколого-освітні були успішно проведені. В рамках екологічної акції, приуроченої до Всесвітнього дня водно-болотних угідь, був проведений освітній захід під назвою «Водно-болотні угіддя і люди» в закладах загальної середньої освіти (ЗЗСО). Метою заходу стало підвищення екологічної свідомості серед учнів та розкриття важливості водно-болотних угідь для підтримки біорізноманіття і забезпечення стабільності екосистем.

30 січня в Рахівському ЗЗСО I-III ступенів №1 було проведено екологічний захід. Заняття проходило для 25-ти учнів 4-Г класу. Під час заходу школярі дізналися про важливість водно-болотних угідь для екосистеми та їх значення для збереження біорізноманіття і забезпечення життєдіяльності людей. Крім того, учні обговорили способи охорони цих природних ресурсів та роль кожного з нас у збереженні навколишнього середовища.

31 січня проведена серія екологічних уроків для учнів 2-го, 7-го класів та Групи продовженого дня Костилівського ЗЗСО I-III ступенів. Загалом відбулося три заняття, на яких діти дізналися, як важливі водно-болотні угіддя для природи та людей. Як завжди, для молодших і старших школярів були обрані різні підходи та форми проведення уроків, щоб інформація була зрозумілою та цікавою для всіх вікових груп. Для молодших школярів використовувалися ігрові форми, інтерактивні завдання, які сприяють розвитку уяви та активному засвоєнню знань через гру. Для старших школярів застосовувалися більш загальні методи, такі як лекції та дискусії, що сприяють розвитку критичного мислення та глибшого розуміння матеріалу.

1 лютого в еколого-освітньому центрі «Музей нарцису» (ПНДВ «Долина нарцисів ім. проф. В.І. Комендаря») також відбувся захід, спрямований на підвищення екологічної свідомості серед школярів різного віку. Учні мали змогу дізнатися більше про місцеву флору та фауну, а також ознайомитися з важливістю збереження природних екосистем. В рамках заходу було організовано практичні заняття, екскурсії та інтерактивні ігри, що дозволили дітям наочно побачити, як важливо охороняти природу.

2 лютого захід було проведено для учнів 4 класів Рахівського ЗЗСО I-III ступенів №3. Під час заходу учні ознайомилися з основними принципами екології, значенням водно-болотних угідь для збереження біорізноманіття та здоров'я планети, а також отримали корисні знання для майбутніх досліджень у галузі природознавства.

Того ж дня, 2 лютого, відбулася онлайн-лекція на тему «Життя взаємопов'язане. Водно-болотні угіддя і люди», організована Національним природним парком «Подільські товтри». Лекція мала на меті розкрити важливість водно-болотних угідь як екосистем для збереження біорізноманіття та їх значення для людини. Цей захід був корисним не лише для школярів, але й

для працівників екоосвітніх установ, які також взяли участь у лекції, що дозволило їм розширити свої знання та покращити навички для подальшої екологічної роботи.

15 лютого екоосвітянка Еколого-освітнього центру «Центр Європи» провела цікаві та пізнавальні екологічні заняття для учнів Лужанського ЗЗСО І-ІІІ ступенів. Мета заходу — поглибити знання школярів про природні багатства Карпат і важливість збереження екосистем.

Всесвітній день дикої природи, який щорічно відзначається 3 березня, став важливим етапом у проведенні екологічних заходів для вихованців дошкільних навчальних закладів освіти (ДНЗ).

27 лютого в Дошкільному закладі освіти №2 м. Рахів «Смерічка» відбулося екологічне заняття для старшої групи на тему «Бурий ведмідь – символ Карпатського біосферного заповідника». Захід був приурочений до Всесвітнього дня дикої природи, що відзначається 3 березня. Звернули увагу на те, що ведмідь — великий хижак, який може бути небезпечним, особливо після зимової сплячки, коли він голодний.

4 березня ми також відсвяткували цей день, організувавши тематичну екскурсію екологічною стежкою в Долині нарцисів. У заході взяли участь 15 вихованців місцевого дошкільного закладу. Діти мали змогу ближче познайомитися з природою, дізнатися про важливість її охорони і побачити різноманіття рослин і тварин, які живуть в цьому унікальному куточку нашої землі.

В рамках весняної екологічної акції «Збережемо первоцвіти!» були проведені численні заходи під назвою «Збережемо первоцвіти рідного краю!», метою яких стало привернення уваги до важливості охорони рідкісних первоцвітів та їхнього середовища існування. Акція відбулася у різних закладах освіти, де учні, студенти та вихованці мали можливість не лише дізнатися більше про значення первоцвітів для екосистем, але й брати активну участь у захисті цих квітів від знищення та порушень природних балансів.

5 березня працівницею еколого-освітнього центру «Центр Європи» було проведено низку екологічних заходів для 65-ти учнів 6-8 класів Костилівського ЗЗСО І-ІІІ ступенів (загалом було проведено 3 уроки). Мета заходу - привернути увагу до збереження рідкісних квітів та рослин, які з'являються навесні.

7 березня провели екологічні хвилинки для вихованців молодшої та старшої груп Дошкільного навчального закладу в селі Луг. Метою заходів було не лише ознайомити малюків з первоцвітами, а й виховати у них бережливе ставлення до природи. Це сприяє формуванню у дітей розуміння важливості охорони рідкісних весняних квітів та рослин нашого краю.

12-13 березня провели серію занять для учнів 3-А та 5-А класів Рахівського ЗЗСО І-ІІІ ступенів №1 та №2. Під час цих уроків дітям розповіли про важливість збереження первоцвітів, пояснили, чому ці квіти такі унікальні та як важливо бережно ставитись до природи. Учні дізналися, як можна допомогти зберегти ці весняні рослини, щоб вони радували нас ще багато років.

15 березня в Богданському ЗЗСО І-ІІІ ступенів відбувся цікавий комплексний захід – підсумкове заняття проєкту з географії «Природні зони

України – найкращої країни Європи». Участь у проєкті взяли учні 8-х класів, які працювали під керівництвом учителя географії. На заході також були присутні екоосвітяни заповідника, директор та заступник директора з виховної роботи школи, а також голова Молодіжного центру «Молодь в дії» Богданської територіальної громади. Під час заходу учні поділилися своїми знаннями про природні зони України та презентували результати проєкту, що включали цікаві дослідження та творчі роботи.

До Міжнародного дня лісів було організовано екологічні вистави під назвою «Рукавичка навпаки», що проходила з використанням м'яких іграшок-рукавичок. Цей захід мав на меті привернути увагу дітей до важливості охорони лісів і збереження природних екосистем через театралізовані вистави та інтерактивні ігри. Вистава проходила чотири рази в закладах освіти Рахівської ОТГ, де учні різних вікових груп мали змогу побачити виступи, що поєднували елементи екологічної освіти та театрального мистецтва.

19 березня відбулася вистава в Костилівському ЗЗСО I-III ступенів. Акторами вистави стали учні 7-Б класу, а глядачами – 1-4 класів, загалом понад 100 дітей. Захід відбувся двічі протягом дня. Вистава була не лише цікавою, а й мала екологічний зміст, навчаючи дітей важливості збереження природи та бережливого ставлення до навколишнього середовища.

21 березня була проведена двічі в актовому залі Рахівського ЗЗСО I-III ступенів №2. Актори вистави – учні 7-А класу, а глядачами стали учні початкових класів (1-4 класи). Загальна кількість учасників заходу становила близько 200 дітей. Вистава була не лише театралізованим дійством, а й захоплюючим навчальним процесом, в ході якого учні мали можливість дізнатися про важливість лісів для екосистеми, їх роль у природному балансі, а також як кожен може допомогти в охороні лісів.

11 квітня вистава була організована в ДНЗ села Костилівка для молодших глядачів. Кількість учасників заходу – 25 дітей, для яких цей захід став важливим етапом у навчанні екології через гру та взаємодію. Для малечі вистава була адаптована в легкий і зрозумілий формат, що дозволило дітям не тільки насолоджуватись виступом, але й поглибити свої знання про природу та важливість охорони довкілля.

Таким чином, ці екологічні заходи охопили учнів різних вікових категорій, надаючи їм не лише емоційне задоволення від театрального дійства, але й змістовне навчання, що сприяло розвитку екологічної свідомості серед молоді.

В рамках акції, приуроченої до Міжнародного дня води, було організовано три екологічні заходи, метою яких було привернення уваги до важливості збереження водних ресурсів та підвищення екологічної свідомості серед учнів.

Працівниця еколого-освітнього центру «Центр Європи» 22 березня організувала захоплюючі просвітницькі заходи для школярів Діловецького закладу загальної середньої освіти. Участь у заходах взяли учні 5-го та 6-го класів. Під час уроків діти дізналися багато цікавого про важливість води для життя на планеті, а також про способи її економії та захисту водних ресурсів. Це було не лише пізнавально, а й корисно, адже діти отримали знання, які допоможуть їм ставитися до води з повагою та обережністю.

25 березня центральну садибу заповідника відвідали учні 11 класів Рахівського ЗЗСО І-ІІІ ст. №1. Метою візиту була екскурсія до хімічної лабораторії, де разом з старшим науковим співробітником лабораторії екомоніторингу учні проводили дослідження води. Під час екскурсії школярі дізналися про важливість аналізу водних ресурсів, ознайомились з методами дослідження якості води та її впливом на навколишнє середовище. Це був цікавий та пізнавальний досвід, що дозволив учням на практиці застосувати знання з екології та хімії.

27 березня працівники Карпатського біосферного заповідника разом із колективом Кіреської початкової школи та дітьми радісно і завзято висаджували на території школи алею з бузків, а також різні види квітів і дерев. У заході взяли участь 30 учнів 1-4 класів, педагогічний колектив та шкільний персонал. Ця акція була не лише корисною для природи, а й важливою для виховання у дітей любові до зелених насаджень та усвідомлення важливості охорони навколишнього середовища. Разом вони зробили територію школи ще красивішою та більш зеленою.

Загалом, за I квартал звітного року було організовано та проведено 25 екологічних заходів, що охопили близько 700 школярів різного віку з закладів освіти Рахівської, Богданської, Великобичківської та Хустської ОТГ. Ці заходи стали важливим етапом у підвищенні екологічної свідомості серед учнів, формуванні відповідального ставлення до навколишнього середовища та розвитку активної участі молоді в охороні природи.

2 квітня відбулася екологічна вистава, приурочена до Дня лісів в Рахівському закладі загальної середньої освіти І-ІІІ ступенів №2. У ролі акторів виступили учні 7-А класу цього закладу. Вистава пройшла в актовому залі школи двічі протягом дня. Спочатку її подивилися учні 1-го та 2-го класів. Окрім вистави, діти разом відгадували цікаві загадки про ліс та його мешканців, а наприкінці актори провели з ними веселі фізкультхвилинки. Учні 3-го та 4-го класів, крім того, що подивилися виставу, також переглянули пізнавальний відеоролик «Про ліс», в якому йшлося про важливість лісів та їх роль в природі. А в кінці вони стали учасниками танцювального міні-флешмобу, що додало ще більше енергії та радості до цього заходу.

9 квітня екоосвітяни завітали до вихованців ДНЗ села Костилівка. Проте вони не прийшли самі, а в супроводі учасників екологічної вистави «Рукавичка навпаки». Цю виставу підготували учні 7-Б класу Костилівського ЗЗСО І-ІІІ ст.. Вистава мала на меті навчити дітей важливості охорони навколишнього середовища через цікаву та пізнавальну гру.

Щорічно 22 квітня люди по всьому світу святкують День Землі. Цей день став символом любові та турботи про нашу планету. В різних куточках світу люди, які піклуються про екологію, організують яскраві та корисні заходи, щоб зробити світ чистішим і відповідальнішим.

22 квітня в еколого-освітньому центрі «Центр Європи» відбувся просвітницький захід на тему «Земля – наш спільний дім». У заході взяли участь учні 5-8 класів Богданського закладу, які ознайомилися з важливістю збереження

природи та вивчали способи, як кожен з нас може допомогти зробити нашу планету чистішою та здоровішою.

25 квітня з учнями 4-го класу Рахівського закладу загальної середньої освіти І-ІІІ ст. № 2 вчилися змінювати свої звички, щоб допомогти зберегти частинку Землі. Ми обговорювали, як кожен день люди виробляють багато побутового сміття, яке забруднює навколишнє середовище. Діти дізналися, як це сміття шкодить природі, землі і воді. Разом подумали, що може зробити кожен із нас, щоб хоча б невелика частина нашої планети залишалася чистою та доглянутою. Також в школі відбулася лекція для учнів 7-8 та 10 класів про Карпатський біосферний заповідник. Діти дізналися, чому цей заповідник важливий для охорони природи і як він допомагає зберігати унікальні екосистеми Карпат.

26 квітня у Вільховатській початковій школі відбувся екологічний захід, присвячений Дню Землі, під назвою «Ми любимо Землю!». У заході взяли участь учні школи, які дізналися більше про важливість бережливого ставлення до природи. Діти обговорювали, як можна зберегти чистоту навколишнього середовища, вчилися сортувати сміття та знаходити способи захисту природи у повсякденному житті.

18 та 30 квітня в еколого-освітньому центрі «Центр Європи» відбулися майстер-класи з виготовлення писанок, участь у яких взяли учні 5-8-х класів Богданського ЗЗСО І-ІІІ ступенів та 7-Б класу Костилівського ЗЗСО І-ІІІ ступенів (загалом близько 50 учнів). Відвідувачі дізналися про історію писанки, традиції її розпису та виготовлення з різних матеріалів, а також отримали практичні навички у створенні святкових яєць.

До Міжнародного дня біорізноманіття було проведено наступні заходи:

17 травня в еколого-освітньому центрі «Центр Європи» відбувся просвітницький захід для учнів 5-7-х класів Богданського ЗЗСО І-ІІІ ступенів. У програмі заходу були: презентація про флору та фауну Карпатського заповідника, відеофільм про Долину нарцисів, екологічні ігри та вікторини, а також творче завдання — виготовлення паперової аплікації «Нарцис». Школярі дізналися про особливості Долини нарцисів, її флору та фауну, а також отримали нові враження та знання про біологічне різноманіття.

21 травня було проведено екологічне заняття для учнів 3-4 класів Рахівського ЗЗСО І-ІІІ ступенів №2. У рамках заняття було проведено перегляд презентації про різноманіття дерев Карпатського регіону, гру на вгадування дерев за гілочками, творче завдання з виготовлення квітки бажань з картонних втулок, а також екологічні ігри з парашутом, серед яких «Назви тварин/рослин», «Явища природи», «Черепашка» та «Змія».

5 червня, з нагоди Всесвітнього дня охорони довкілля, в еколого-освітньому центрі відбувся День відкритих дверей. Усі охочі мали змогу безкоштовно відвідати Музей екології гір та еколого-освітні й інформаційно-туристичні центри. Екскурсії музеєм проводили учні Рахівського ЗЗСО І-ІІІ ст. № 2 для учнів місцевих шкіл та відпочиваючих дитячого табору «Наталі» (с. Білин). У рамках заходу науковці розповідали про роботу заповідника, а фахівці відділу екоосвіти організували екологічні ігри. Новинкою цього року став макет

розмаху крил хижих птахів Карпат на екологічній стежці «Поважай природу», що викликало велике захоплення у відвідувачів.

6 червня, в рамках Дня охорони довкілля, на центральній садибі заповідника пройшов тематичний день земноводних, в якому взяли участь учні Рахівського ЗЗСО І-ІІІ ст. №2 та Костилівського ЗЗСО. Заняття, яке проходило на свіжому повітрі, проводив старший науковий співробітник зоологічної лабораторії. Діти дізналися про земноводних і плазунів Карпатського біосферного заповідника, ознайомилися з Червоною книгою України, вивчили рідкісні види, розглянули життєві цикли земноводних та плазунів через іграшки, а також визначили отруйні та неотруйні види змій. Наприкінці учні відвідали Музей екології гір та взяли участь в екологічних іграх.

7 червня на центральній садибі заповідника відбувся майстер-клас із розфарбовування полотняних еко-торбинок, організований екопросвітниками заповідника та еколого-освітнього центру «Центр Європи». У заході взяли участь учні 5-7 класів Костилівського ЗЗСО І-ІІІ ступенів, які активно долучались до еколого-освітніх заходів протягом навчального року. Заняття пройшло на свіжому повітрі біля потічка в теплій атмосфері. Школярі із задоволенням демонстрували свої роботи, і ці торбинки стануть їм у нагоді під час літніх канікул, нагадуючи про час, проведений у заповіднику.

9 червня на базі Широколужанського природоохоронного науково-дослідного відділення у Тячівському районі відбувся еколого-освітній захід, присвячений Дню охорони довкілля. У заході взяли участь учні 3-4 класів Широколужанського ліцею. Захід провів фахівець-екопросвітник ПНД-відділення. Школярі ознайомилися з Карпатським біосферним заповідником, буковими пралісами ЮНЕСКО, а також з тваринами і рослинами Карпат. Вони гралися, смакували лісовими ягодами, обіймали букові дерева та відпочивали на природі. Діти прогулялися буковим лісом, слухали спів птахів і шум потічка, а також повторили правила поведінки на природі.

14 червня на центральній садибі заповідника відбувся тематичний день води, до якого долучилися школярі Костилівського ЗЗСО І-ІІІ ступенів. У програмі були заняття в лабораторії екомоніторингу, де школярі досліджували воду, екскурсія Музеєм екології гір та екологічні ігри на свіжому повітрі. Діти також виконали завдання з Літопису природи та грали у вікторину "Відгадай рослину". Незважаючи на дощ, захід пройшов цікаво та пізнавально.

23 червня форелеве господарство заповідника відвідали гуртківці Центру науково-технічної, дитячої та юнацької творчості Рахівської міської ради. Діти познайомились з мешканцями господарства – фореллю та оленем, дізнались про концепцію «Поважай природу», а також насолоджувались відпочинком на природі, вивчаючи екологічні аспекти та взаємозв'язок між тваринами і природним середовищем.

5 вересня до Міжнародного дня блакитного неба і чистого повітря, відбувся еколого-освітній захід для учнів 3-4 класів Кіреської ПШ. Метою заходу було привернути увагу до проблеми забруднення повітря та важливості його очищення. Діти відгадували загадки про небо і повітря, розв'язували кросворди, що знайомили з впливом відходів на якість повітря та грали в ігри з

сортування сміття. Захід сприяв підвищенню екологічної свідомості та формуванню відповідального ставлення до природи та чистоти навколишнього середовища.

27 вересня в еколого-освітньому центрі «Центр Європи» відбувся захід, присвячений Дню туризму та Дням європейської спадщини, з акцентом на охорону пралісів заповідника. У заході брали участь учні 11-А та 8-Б класів Діловецького та Костилівського ЗЗСО. Школярі виконували роль екскурсиводів для гостей, розповідаючи про Географічний центр Європи, праліси та природні цінності заповідника. Після цього пройшли інтелектуальні ігри та творчі заняття, де діти малювали буки та ялини. Захід сприяв підвищенню обізнаності про природну спадщину, зокрема букові праліси, що є частиною об'єкта Всесвітньої природної спадщини ЮНЕСКО.

Загалом, за 9 місяців звітного року було проведено 69 екологічних заходів, 39 безоплатних інформаційних екскурсій Музеєм екології гір, 4 екскурсії екологічною стежкою «Поважай природу», 5 екскурсій заповідною Долиною нарцисів, 22 екскурсії еколого-освітнім центром «Центр Європи», 12 екскурсій форелевим господарством, 6 екскурсій Кевелівським, Чорногірським та Широколужанським ПНД-відділеннями для понад 1500 школярів (близько 1000 з них – відвідали центральну садибу установи) різного віку закладів освіти Рахівської, Богданської, Великобичківської та Хустської ОТГ, а також з Київської, Луганської та інших областей та близько 100 студентів вузів Закарпаття, Полтавської області та ін.

17 жовтня учні Кіреської початкової школи відвідали «Долину нарцисів» Карпатського біосферного заповідника, де взяли участь в екологічному занятті про зимуючих і перелітних птахів. Діти дізналися про птахів нашого краю, їхню користь для природи та як допомагати птахам взимку. Після теоретичної частини учні прогулялися долиною, спостерігали за птахами та розвісили саморобні годівнички.

31 жовтня Карпатський біосферний заповідник спільно з Рахівським будинком культури провели масовий еколого-освітній захід «Кажани Карпат» для учнів шкіл м. Рахів. У заході взяли участь понад 100 учнів, які дізналися про кажанів, їхнє значення в природі та роль Карпатського біосферного заповідника у збереженні рукокрилих. Захід включав вікторину, екологічні ігри, майстер-класи з розмальовування торбинок і виготовлення брелочків. Завершенням стало фото у тематичних масках і накидках.

8 листопада в екоосвітньому центрі «Центр Європи» відбувся тематичний захід, приурочений до 56-ї річниці Карпатського біосферного заповідника. Учні молодших класів ЗЗСО №4 м. Рахів переглянули медіа-презентацію, взяли участь в інсценівці «Рукавичка», відгадували вікторину «Фауна КБЗ» та грали в екологічні ігри: «Барліг», «Годівничка», «Вгадай хто я?», «Хто що їсть?». Захід був пізнавальним, веселим і продуктивним.

11 листопада працівники екоосвітнього відділу Карпатського біосферного заповідника провели еколого-освітній захід «Біорізноманіття КБЗ» для учнів 5-х класів Лужанської ЗЗСО I-III ст. У рамках заходу діти переглянули медіа-презентацію та відеоролики про флору і фауну Карпат, писали короткі розповіді

про тварин, відгадували кросворд, грали в гру «Вода, земля, вогонь» та складали слова про природу.

27 листопада працівниця екоосвітнього центру «Центр Європи» провела екоурок для учнів 1-х класів Лужанського ЗЗСО І-ІІІ ст. на тему «Як тварини готуються до зими». Урок включав перегляд мультфільму, розв'язування логічних завдань, розфарбовування, еко-ігри та інсценівку «Рукавичка». Діти дізналися, які тварини впадають у сплячку, які ведуть активний спосіб життя, роблять запаси і як змінюється їхня шерсть на зиму.

9 грудня працівниці еколого-освітнього центру «Центр Європи» Карпатського біосферного заповідника провели екологічний урок «Зимуючі птахи Карпат» для учнів 4-х класів Діловецького ЗЗСО. Учні дізналися про птахів, які зимують у Карпатах, та важливість підгодовування птахів у зимовий період.

13 грудня в рамках акції «Збережи ялинку» працівниці екоосвітнього центру Карпатського біосферного заповідника провели екологічний захід для вихованців Широколужанського закладу дошкільної освіти. Діти прослухали розповідь про важливість збереження зелених насаджень, створили новорічну композицію, розмалювали і прикрасили різдвяне дерево та отримали гарний настрій. Захід сприяв формуванню екологічної свідомості у дошкільнят.

Загалом, за рік проведено 77 екологічних заходів, 39 безоплатних інформаційних екскурсій Музеєм екології гір, 4 екскурсії екологічною стежкою «Поважай природу», 5 екскурсій заповідною Долиною нарцисів, 22 екскурсії еколого-освітнім центром «Центр Європи», 12 екскурсій форелевим господарством, 6 екскурсій Кевелівським, Черногірським та Широколужанським ПНДВ-відділеннями для понад 1500 школярів (близько 1000 з них – відвідали центральну садибу установи) різного віку закладів освіти Рахівської, Богданської, Великобичківської та Хустської ОТГ, а також з Київської, Луганської та інших областей та близько 100 студентів вузів Закарпаття, Полтавської області та ін.

Екотолоки

Наприкінці березня працівники ПНДВ «Долина нарцисів ім. проф. В.І. Комендаря» організували і провели екотолоку. Учасниками акції стали 30 учнів 1-4 класів Кіреської початкової школи, педагоги та шкільний персонал. Учасники висадили на території школи алею з бузків, різних видів квітів і дерев.

8 квітня працівники Трибушанського природоохоронного науково-дослідного відділення провели розчистку туристичного маршруту «До водоспаду Лихий». Маркована стежка пролягає від форелевого господарства до водоспаду.

На маршруті розчистили гілки та коріння, які заважали пройти стежкою, прибрали опале листя, відвели воду з маршруту, прибрали каміння.

13 квітня у Карпатському біосферному заповіднику відбулась екологічна акція приурочена до Дня довкілля. Роботи із благоустрою території проводились у всіх природоохоронних науково-дослідних відділеннях, еколого-освітньому центрі «Центр Європи» та на центральній садибі заповідника. Зібрано сухий лист у ящики для компостування, розчищено захаращені ділянки від гілля, прибрано

екологічні стежки та рекреаційні зони, очищено водотоки та мінеральні джерела, впорядковано альпійські гірки та клумби, влаштовано додаткові місця для відпочинку тощо.

У День державного прапору працівники заповідника провели екотолоку на території Черногірського та Богдан-Петроського ПНДВ. Зокрема провели очистку популярних туристичних маршрутів до г. Говерла та г. Петрос.

В рамках відзначення Всесвітнього дня прибирання також проведена екотолоки в зоні діяльності заповідника.

Загалом впродовж року проведено понад 30 екотолок.

Діяльність координаційної ради заповідника

16 квітня ц. р. відбулося чергове засідання Координаційної ради Карпатського біосферного заповідника (КБЗ) під головуванням директора установи Микола Рибак. Захід розпочався із вшанування хвилиною мовчання всіх жертв російської агресії проти України. Частина членів ради працювала в традиційному форматі, у той час як решту брали участь у засіданні дистанційно з використанням платформи ZOOM. Наша установа впродовж останніх років регулярно використовує цю інноваційну технологію, яка в період значних обмежень, пов'язаних раніше з пандемією, а нині з військовим станом, дозволяє залучати до роботи потрібних фахівців і зрештою забезпечувати необхідний кворум, не створюючи в той же час для них серйозних ризиків і логістичних незручностей.

Координаційна рада включає, окрім працівників біосферного заповідника, також представників місцевої влади, органів самоврядування, НУО, громадськості та ключових бізнесових структур, є потужним інструментом для забезпечення співпраці усіх зацікавлених сторін у межах біосферного резервату, який окрім КБЗ включає землі низки територіальних громад і п'яти філій ДП «Ліси України».

Порядок денний щорічного засідання Координаційної ради включав низку важливих для біосферного резервату питань. Ключовим із них був стан виконання Указів Президента щодо розширення території Карпатського біосферного заповідника як складової біосферного резервату ЮНЕСКО. Дане питання розкрив директор установи, голова Координаційної ради Микола Петрович Рибак. Він проінформував присутніх про здобутки і проблеми, пов'язані з інтеграцією новоприєднаних територій до складу біосферного заповідника. Зокрема, директор зупинився на зверненні депутата Тячівської райради Шелемби Д.В. щодо конфліктної ситуації, яка виникла в громаді с. Широкий Луг за результатами включення до складу КБЗ окремих земельних ділянок. Він запропонував низку рішень для досягнення порозуміння сторін і нівеляції конфлікту. Також велику увагу Микола Рибак приділив проблемам щодо сплати земельного податку територіальним громадам. Хоча дана проблема виникла задовго до того, як він обійняв посаду директора, Микола Петрович запропонував шляхи її вирішення, хай і часткового. Доповідач також порушив

низку питань, спрямованих на поглиблення співпраці з територіальними громадами, та пошук шляхів залучення додаткових коштів для належного функціонування заповідника і сталого розвитку населених пунктів на території біосферного резервату. Виступ Миколи Рибачака про проблеми забезпечення паливними дровами місцевого населення спонукав членів ради до жвавого обговорення, яке іноді носило доволі емоційний характер. Але загалом настрої були позитивними, а пропозиції – конструктивними. Основними підсумками розгляду даного питання стало схвалення доповіді і напрацювання низки рекомендацій щодо врахування інтересів територіальних громад при прийнятті управлінських рішень, зокрема й внесенні змін до діючого Проекту організації території КБЗ. З інших питань, які були розглянуті на засіданні, варто відзначити доповідь начальниці відділу рекреації Івонни Колачук про сучасний стан та перспективні напрямки розвитку туристично-рекреаційної діяльності на території Карпатського біосферного заповідника у 2024 році. Її виступ привернув особливу увагу присутніх, оскільки серед них було чимало людей, які спеціалізуються на наданні тих чи інших туристично-рекреаційних послуг. Загалом обговорення було доволі інтенсивним і результативним – прозвучали десятки зауважень, рекомендацій та пропозицій у контексті оптимізації туристично-рекреаційного напрямку роботи КБЗ. Як результат прийнято рішення опрацювати його конструктивну складову і, за участі та підтримки Рахівських РДА і райради, провести круглий стіл щодо перспектив розвитку туристично-рекреаційного сектору як на території КБЗ, так і в зоні його діяльності, тобто в межах території сталого розвитку біосферного резервату ЮНЕСКО. Доцільність проведення такого заходу підтримана всіма учасниками засідання Координаційної ради. На необхідності інтеграції окремих видів еколого-освітньої роботи в рекреаційно-туристичну діяльність Карпатського біосферного заповідника наполягала в своєму виступі Вікторія Бундзяк, начальниця відділу еколого-освітньої роботи та зв'язків із громадськістю, яка зараз виконує обов'язки заст. директора. Вона, зокрема, наполегливо рекомендувала адміністрації КБЗ включити в рекреаційну діяльність установи еколого-освітні програми «Поважавай природу» та «Мікросвіт у траві», які дозволять сформувати у відвідувачів бережливе ставлення до унікальної природи Карпат.

У рамках останнього питання порядку денного, Ірина Йонаш, начальниця відділу наукових основ сталого розвитку, підготовки та реалізації грантових проєктів, проінформувала присутніх про хід реалізації міжнародного проєкту Лайф+, присвяченого збереженню та популяризації пралісів і старовікових лісів Європи. Вона коротко розповіла про сам проєкт і про ті заходи, участь у реалізації яких брала наша установа. До деяких промоційних активностей у його рамках багато з присутніх на засіданні вже мали нагоду долучитися. Варто згадати хоча б торішню екскурсію старовіковими лісами і пралісами заповідника до мальовничого водоспаду на потоці Лихий, яка зібрала чимало учасників. Також було представлено один із результатів просвітницько-промоційної складової проєкту – «Книгу натхнення», або збірник кращих практик комунікаційної діяльності для поширення знань про цінності пралісів та

старовікових лісів. Виступ Ірини Йонаш включав демонстрацію короткого фільму про життя пралісу, створеного в рамках комунікаційної складової проєкту Лайф+.

На завершення засідання директор КБЗ Микола Рибак висловив глибоку вдячність усім присутнім за величезний вклад у формування й розвиток Карпатського біосферного резервату ЮНЕСКО, наголосивши при цьому, що лише завдяки співпраці, налагодженій в рамках Координаційної ради, вдалося в останні роки досягти потужного поступу нашої установи.

Круглі столи і конференції

2.2. Співпраця з підприємствами, установами та організаціями

Круглі столи і конференції

19 січня 2024 року Європейська комісія та Міністерство захисту довкілля України провели онлайн-конференцію, присвячену збереженню природоохоронних територій Європи. У заході взяли участь понад сто учасників, серед яких представники урядів, науковці, екологи та міжнародні організації. Обговорили важливі питання охорони природи в рамках Пташиної та Оселещної Деректив Євросоюзу.

Особливу увагу приділили ролі європейських мереж NATURA-2000, Смарагдової мережі та української системи природоохоронних територій. Презентували досвід України в умовах російської агресії заступник міністра Євгеній Федоренко та Сергій Матвеєв.

Важливою частиною стала презентація проєкту Закону Єврокомісії "Про природне відновлення", який доповнює Дерективи ЄС та зосереджений на відновленні природних екосистем.

Цікавою була доповідь Світлани Дмитрієвої про значення Кадастру природно-заповідного фонду України на прикладі Карпатського біосферного заповідника. Також взяли участь Федір Гамор та Ірина Йонаш, які поділилися досвідом роботи заповідника в охороні природи та сталому розвитку.

Конференція стала важливою платформою для обміну досвідом і підвищення обізнаності щодо збереження природоохоронних територій та відновлення екосистем на європейському та національному рівнях.

22 лютого 2024 року, за запрошенням Віденського офісу Карпатської конвенції, заступник директора Карпатського біосферного заповідника, професор Федір Гамор та начальниця відділу наукових основ сталого розвитку Ірина Йонаш взяли участь у міжнародному онлайн-дискусійному форумі про збереження та розвиток пасторального господарювання в гірських регіонах Європи. Форум організували європейська асоціація «Euromontana» та Секретаріат Карпатської конвенції в рамках Протоколу "Стале сільське господарство та сільський розвиток".

У заході взяли участь понад 60 представників агентств регіонального розвитку, місцевих органів влади, сільськогосподарських та екологічних організацій, а також науковців з Альп, Середземномор'я, Карпат та інших гірських регіонів Європи. Обговорювали важливість пасторального господарства для економіки та культурної спадщини гірських територій, а

також створення європейських шкіл пастухів для підготовки молоді до цієї професії.

Федір Гамор виступив з доповіддю про екологічні аспекти пасторального господарювання в Українських Карпатах, зокрема, про роль природоохоронних територій у збереженні гірських екосистем та досвід Карпатського біосферного заповідника.

3 жовтня 2024 року в рамках співпраці Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, Закарпатської обласної військової адміністрації, Карпатського біосферного заповідника, Інституту екології Карпат НАН України та Київського університету права НАН України було проведено круглий стіл онлайн та офлайн на тему еколого-правових, науково-освітніх та трансграничних аспектів впровадження Карпатської конвенції та її Протоколів.

Захід відкрив перший заступник голови Рахівської райдержадміністрації Віктор Турок. Вітальні слова виголосили Микола Рибак - директор Карпатського біосферного заповідника, Юрій Бошицький - ректор Київського університету права НАН України та Діана Бабинець - голова Рахівської районної ради. Модератором круглого столу був заступник директора Карпатського біосферного заповідника з наукової роботи, доктор біологічних наук, професор Федір Гамор.

Усі учасники поділилися своїми доповідями, висловили бачення, проблеми та пропозиції щодо обговорюваної теми. Захід став важливою платформою для обміну досвідом і підвищення обізнаності щодо впровадження Карпатської конвенції.

17 жовтня 2024 року в секретаріаті ЮНЕСКО в Парижі відбулися онлайн-консультації за участі Національної комісії України у справах ЮНЕСКО, Національного комітету України з Програми ЮНЕСКО «Людина і біосфера» та Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України. Захід був присвячений обговоренню проблем, з якими стикаються біосферні заповідники (резервати) України.

Під час консультацій було заслухано інформацію про поточну ситуацію та основні проблеми, з якими стикаються українські біосферні заповідники. Визначено потреби та потенційні сфери технічної підтримки, яку ЮНЕСКО може надати для покращення діяльності цих установ.

Федір Гамор, виступаючи на заході, окреслив ситуацію в Карпатському біосферному заповіднику, звернувши увагу на найбільш актуальні проблеми та потреби цієї установи, які можуть бути вирішені за підтримки ЮНЕСКО. Було запропоновано керівникам біосферних заповідників у найкоротші терміни подати узагальнені потреби через Міністерство захисту довкілля до Національної комісії України для подальшої підтримки з боку ЮНЕСКО.

24 жовтня 2024 року на Комітетських слуханнях Верховної Ради України обговорювали проблеми розвитку природно-заповідної справи та збереження біологічного різноманіття. У заході взяли участь понад 250 представників з різних установ, міжнародних організацій та наукових спільнот. У ході обговорення порушено низку важливих питань щодо природоохоронного законодавства та розвитку заповідної справи в Україні.

Заступник директора Карпатського біосферного заповідника, професор Федір Гамор, запропонував низку заходів для покращення системи оплати праці працівників установ природно-заповідного фонду та вдосконалення управління цими територіями. Окрім того, він наголосив на необхідності створення Державної служби заповідної справи, яка має стати центральним органом управління в галузі.

Директор Карпатського біосферного заповідника Микола Рибак звернувся до міжнародних партнерів з проханням про фінансову підтримку для розробки проекту землеустрою заповідника. Міхаель Бромбахер та Анастасія Драпалюк пообіцяли допомогу в цій справі. Юлія Овчинникова - голова підкомітету з питань природно-заповідного фонду, підтримала всі запропоновані ініціативи та повідомила про подальше розгляд цих питань на Комітеті Верховної Ради.

Також працівники Карпатського біосферного заповідника взяли участь у наступних конференціях, організованих іншими установами.

11 січня 2024 року відбувся онлайн-семінар інформаційної сесії про геопарки, присвячений ролі національних комісій у створенні та управлінні геопарками ЮНЕСКО.

19 січня 2024 року було організовано онлайн-конференцію Європейської комісії та Міністерства екології та природних ресурсів України щодо стану та проблем збереження європейської мережі природоохоронних територій, а також ролі європейської мережі NATURA 2000, Смарагдової мережі та української системи природоохоронних територій.

24 січня 2024 року був проведений міжнародний вебінар від G20 Global Land Initiative в рамках інноваційного курсу "Рушії змін! Інноваційні сільськогосподарські рішення для відновлення земель" – програма з навчання нового покоління екологічних активістів, приурочена до Міжнародного дня освіти.

25 січня 2024 року відбувся інформаційний день Секретаріату Кабінету Міністрів України в онлайн-форматі, присвячений програмі міжрегіонального співробітництва Interreg Europe.

Також 25 січня 2024 року відбувся міжнародний вебінар фахівців фонду EuroNatur для обміну досвідом на прикладі реалізації проекту «Стале майбутнє регіону Шар-Кораб-Корітнік: впровадження модульних проектів для підтримки сталого розвитку та природоохоронної діяльності в транскордонному регіоні вздовж Балканського «Зеленого Поясу»».

З 11 по 17 лютого 2024 року в м. Еберсвальде (Німеччина) було проведено Міжнародний семінар «Наукові дослідження в біосферних резерватах ЮНЕСКО Європи».

20 лютого 2024 року відбулася онлайн-нарада Закарпатської ОВА щодо інформування та презентації можливостей програм добросусідства та транскордонної співпраці HU-SK-RO-UA.

22 лютого 2024 року відбувся міжнародний онлайн-дискусійний форум за організації віденського офісу Карпатської Конвенції із проблем збереження та розвитку пасторального господарювання в гірських регіонах Європи.

2.2. Співпраця з підприємствами, установами та організаціями

Укладено угоду з комунальним закладом позашкільної освіти «Закарпатський обласний палац дитячої та юнацької творчості «ПАДІЮН» Закарпатської обласної ради». Договір укладено з метою всебічного співробітництва та розвитку творчих інтересів учнівської та студентської молоді у різних напрямках екології, науково-дослідної, природоохоронної та туристсько-краєзнавчої роботи, виховання екологічної культури, бережливого ставлення до природи, формування природоохоронного світогляду, патріотизму, моралі, естетичних поглядів.

З 14 закладами загальної освіти переукладені угоди про співпрацю у сфері екологічної освіти та виховання учнівської молоді (попередні втратили чинність у зв'язку із закінченням терміну дії угод). Зокрема:

1. Рахівський ЗЗСО I-III ст. №1 Рахівської міської ради;
2. Рахівський ЗЗСО I-III ст. №2 Рахівської міської ради;
3. Рахівський ЗЗСО I-III ст. №3 Рахівської міської ради;
4. Рахівський ЗЗСО I-III ст. №4 Рахівської міської ради
5. Костилівський ЗЗСО I-III ст. №1 Рахівської міської ради;
6. Лужанський ЗЗСО I-III ст. Великобичківської селищної ради;
7. Квасівський ЗЗСО I-III ст. Ясінянської селищної ради;
8. Діловецький ЗЗСО I-II ст. Рахівської міської ради;
9. Широколузький ліцей Нересницької сільської ради;
10. Малоугольківська гімназія /№1 зі структурним підрозділом початкової школи Углянської сільської ради;
11. Великоугольський ліцей зі структурним підрозділом гімназії та початкової школи Углянської сільської ради;
12. Углянський ліцей зі структурним підрозділом гімназії та початкової школи Углянської сільської ради.
13. Хустський ЗЗСО I-III ст. №2
14. Кірешський ЗЗСО, ПШ Хустської міської ради.

3. Інформаційно-видавнича та пропагандистська діяльність

3.1. Інформація про веб-портал установи ПЗФ в інтернет-мережі.

Веб-портал установи заснований у 1999 р. У 2021 році сайт оновлений в рамках проекту «Підтримка природоохоронних територій в Україні». Створена переадресація зі старого сайту на новий. В 2022 році згідно з рекомендаціями Міндовкілля, старий сайт видалено, існує єдиний сайт Карпатського біосферного заповідника. Адреса в інтернет-мережі <https://kbz.in.ua/> Веб-сторінка містить розділи:

Головна

Досліджуйте: Природа заповідника; Збереження природи
<https://kbz.in.ua/doslidzhuy/pryroda-parku/flora/>;

Новини <https://kbz.in.ua/novyny/>;

Про нас: Про заповідник; Напрямки діяльності (Охорона природи; Рекреація; Наука; Екоосвіта; Антикорупційна діяльність); Для преси; Як добратись; Публічна інформація;

Видання та публікації <https://kbz.in.ua/publikatsii/>;

Фото та відео: Фотогалерея та Відеогалерея <https://kbz.in.ua/fotohalereia/>;

Архів: [http://cbr.nature.org.ua/ukrainian1.htm?fbclid=IwAR0rSqZi-YAvXBbM7INDrsI7KuGsc5hmL2pnfyhNfKe9w9pW29-l8cTphAw](http://cbr.nature.org.ua/ukrainian1.htm?fbclid=IwAR0rSqZi-YAvXBbM7INDrsI7KuGsc5hmL2pnfyhNfKe9w9pW29-l8cTphAw;);

На сайті регулярно розміщувались новини, основні події з життя установи та ін.

У мережі «Фейсбук» функціонує офіційна сторінка «Карпатський біосферний заповідник». На ній регулярно висвітлюється діяльність установи, еколого-освітні, наукові та інші події, демонструються фото та описи краєвидів, окремих видів флори та фауни, туристичних маршрутів та рекреаційних зон, цікавих місць установи тощо.

3.2. Інформація про опубліковані та підготовлені до друку науково-популярні праці, буклети, путівники, листівки, плакати, аншлаги тощо.

Буклети та інші видання не здійснювались.

3.3. Інформація про власні видання (газети, журнали), їх основну тематику.

Протягом року здійснювалося регулярне видання регіональної екологічної газети «Вісник Карпатського біосферного заповідника» – вийшло 5 номерів, б готується до друку, як передбачено Статутом видання. Система поширення періодичних видань заповідника добре налагоджена, що забезпечує отримання чергового номера екологічної газети районними, міськими, сільськими радами та бібліотеками (у т. ч., шкільними) в зоні діяльності установи.

Видано Всеукраїнський екологічний науково-популярний журнал «Зелені Карпати» (№1-4, 2023 р.). Готується до друку черговий номер «Зелених Карпат» за 2024 рік.

Вже дев'ятий рік поспіль видається науковий щорічник Карпатського біосферного заповідника та Інституту екології Карпат НАН України «Природа Карпат».

3.4. Перелік програм та сюжетів на радіо і телебаченні, опублікованих статей та інформаційних повідомлень у пресі.

Публікації, сюжети	Кількість	Особи, які брали участь
Друковані ЗМІ	2	Василь Кухта
Сюжети на телебаченні (всеукраїнські телеканали «СТБ» «Інтер», «Рада», «24»; обласні: Закарпатська ТРК, телеканал «Тиса», «М-студіо», РТК-Хуст)	7	Колектив КБЗ
Електронні ЗМІ	20	Відділ ЕОВРЗГ, Музей екології гір, ЕОЦ «Центр Європи», «Музей нарцису», наукові лабораторії
Виступи на радіо (всеукр., обл.)	1	Навроцький О. Р., ПНДВ «Долина нарцисів»
Соціальні мережі	Регулярно (згідно складеного контент-плану) Близько 160	Відділ ЕОВРЗГ, відділ рекреації, ботанічна лабораторія, редакційно-видавничий відділ

Перелік публікацій у друкованих ЗМІ:

«На Закарпатті вручили Міжнародну літературно-мистецьку екологічну премію «Corona Carpatica» - Василь Кухта, вересень 2024.

Перелік публікацій у регіональній екологічній газеті «Вісник Карпатського біосферного заповідника»:

1. «ЗАСІДАЛА НАУКОВО-ТЕХНІЧНА РАДА» - Микола Рибак, №1 січень-лютий 2024р.;
2. «ПРО ВИКОНАННЯ УКАЗУ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ ІЗ ПИТАНЬ ЗМІНИ МЕЖТЕРИТОРІЇ КБЗ, ГОВОРИЛИ З ОЧІЛЬНИКАМИ ФІЛІЙ ДП «ЛІСИ УКРАЇНИ» - Федір Гамор, №1 січень-лютий 2024.;
3. «ПОЛЬОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ НОВОПРИЄДНАНИХ ТЕРИТОРІЙ» - Микола Волощук №1 січень-лютий 2024.;
4. «УЧАСТЬ РОБОТОДАВЦІВ У ПІДГОТОВЦІ ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЇ ПРОГРАМИ БАКАЛАВРСЬКОГО РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ В ГАЛУЗІ «БІОЛОГІЯ» - Федір Гамор, №1 січень-лютий 2024.;
5. «ЗАКАРПАТЦІ УСПІШНО ЗАХИЩАЛИ СВОЇ НАУКОВІ ПРИРОДООХОРОННІ ДОСЛІДЖЕННЯ В АВСТРИЙСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ» - Федір Гамор, №1 січень-лютий 2024.;

6. «ПРО УГОЛЬСЬКИЙ МАСИВ» - Михайло Проць, №1 січень-лютий 2024.;
7. «СТАН ТА ПРОБЛЕМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ПРИРОДООХОРОННИХ ТЕРИТОРІЙ ЄВРОПИ» - Федір Гамор, №1 січень-лютий 2024.;
8. «ВІДЗНАЧИЛИ ДЕНЬ ВОЛНО-БОЛОТНИХ УГІДЬ ЗІ ШКОЛЯРАМИ» - Зоряна Липчак, №1 січень-лютий 2024.;
9. «В ПАМ'ЯТЬ ПРО КОЛЕГ» - Адміністрація заповідника, №1 січень-лютий 2024.;
10. «3 БЕРЕЗНЯ – ВСЕСВІТНІЙ ДЕНЬ ДИКОЇ ПРИРОДИ» - Вікторія Бундзяк, №1 січень-лютий 2024.;
11. «ДОШКІЛЬНЯТА ЗНАЙОМИЛИСЬ ІЗ СИМВОЛОМ ЗАПОВІДНИКА» - Зоряна Липчак, №1 січень-лютий 2024.;
12. «ШИШКАР – ПТАХ ФАУНИ УКРАЇНИ ВИВОДИТЬ ПТАШЕНЯТ НАВІТЬ У ЗИМКУ» - Євгенія Мелеш, №1 січень-лютий 2024.;
13. «БРЕНД «ЗАКАРПАТТЯ», ЯК РЕГІОН ВСЕСВІТНЬОЇ ПРИРОДНОЇ І КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ЮНЕСКО ПІДТРИМАЛИ В НАЦІОНАЛЬНІЙ КОМІСІЇ УКРАЇНИ» - Федір Гамор, №2 березень-квітень 2024.;
14. «ПЕРІОДИКУ КБЗ ЗАРЕЄСТРУВАЛА НАЦІОНАЛЬНА РАДА УКРАЇНИ З ПИТАНЬ ТЕЛЕБАЧЕННЯ І РАДІОМОВЛЕННЯ» - Федір Гамор, №2 березень-квітень 2024.;
15. «ПРО СТАН ФІНАНСУВАННЯ ТА ОСНОВНІ ПОКАЗНИКИ ДІЯЛЬНОСТІ КБЗ ЗА 2023 РІК» - Микола Рибак, №2 березень-квітень 2024.;
16. «ОНОВЛЕННЯ ІНФРАСТРУКТУРИ КБЗ» - Микола Рибак, №2 березень-квітень 2024.;
17. «ЧОМУ БАГАТОСТРАЖДАЛЬНИЙ ПОТЯГ ЧЕРЕЗ РАХІВ ДО РУМУНІЇ ЗНОВУ НЕ КУРСУЄ?» - Федір Гамор, №2 березень-квітень 2024.;
18. «ПІДТРИМУЄМО ЗСУ ВСІМ КОЛЕКТИВОМ!» - Алла Козурак, №2 березень-квітень 2024.;
19. «ДЛЯ ПАСТУХІВ СТВОРЯТЬ МЕРЕЖУ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ШКІЛ» - Федір Гамор, №2 березень-квітень 2024.;
20. «ПОЛЬОВІ ОБСТЕЖЕННЯ» - Богдана Москалюк, №2 березень-квітень 2024.;
21. «ЗНАХІДКИ НАУКОВЦІВ» - Алла Козурак, №2 березень-квітень 2024.;
22. «МІЖНАРОДНИЙ ДЕНЬ ЛІСІВ ВІДЗНАЧИЛИ ЕКОЛОГІЧНОЮ ВИСТАВОЮ» - Зоряна Липчак, №2 березень-квітень 2024.;
23. «ВІДЗНАЧИЛИ МІЖНАРОДНИЙ ДЕНЬ ВОДИ» - Мар'яна Беднар, №2 березень-квітень 2024.;
24. «20 БЕРЕЗНЯ – ВІДЗНАЧАЮТЬ ВСЕСВІТНІЙ ДЕНЬ ГОРОБЦЯ» - Євгенія Мелеш, №2 березень-квітень 2024.;
25. «ПРОФЕСОРУ ГАМОРУ ВРУЧЕНО ПРЕСТИЖНУ ЄВРОПЕЙСЬКУ ПРЕМІЮ «EURO NATUR» - Федір Гамор, №3 травень-червень 2024.;

26. «ДО МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ ТРЬОХ РАЙОНІВ ЗАКАРПАТТЯ ПЕРЕКАЗАНО 22,4 МЛН ГРНГ» - Микола Рибак, №3 травень-червень 2024.;
27. «ЧЕРГОВЕ ЗАСІДАННЯ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ РАДИ» - Алла Козурак, №3 травень-червень 2024.;
28. «НАРАДА У КЕВЕЛІВСЬКОМУ ПНДВ» - Микола Рибак, №3 травень-червень 2024.;
29. «ДЕНЬ ВИШИВАНКИ У ПРИРОДООХОРОННІЙ УСТАНОВІ» - Євгенія Мелеш, №3 травень-червень 2024.;
30. «ОЗНАЙОМЧА ЛЕКЦІЯ ДЛЯ ПОЛТАВСЬКИХ СТУДЕНТІВ» - Федір Гамор, №3 травень-червень 2024.;
31. «ДОСЛІДЖЕННЯ БІОРІЗНОМАНІТТЯ» - Алла Козурак, №3 травень-червень 2024.;
32. «ПРО ДЕЯКІ РЕЗУЛЬТАТИ МЕТЕОРОЛОГІЧНИХ СПОСТЕРЕЖЕНЬ В КБЗ» - Наталія Андрійчук, №3 травень-червень 2024.;
33. «ЯК МИ ВІДЗНАЧИЛИ ВСЕСВІТНІЙ ДЕНЬ ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ» - Зоряна Липчак, №3 травень-червень 2024.;
34. «ПАМ'ЯТІ ВИДАТНОГО ВЧЕНОГО, ВЕЛИКОГО ЗАКАРПАТЦЯ, ПРОФЕСОРА ІВАНА ВОЛОЩУКА» - Федір Гамор, №3 травень-червень 2024.;
35. «ВІДБУВСЯ МАЙСТЕР-КЛАС ІЗ ФАРБУВАННЯ ЕКОТОРБИНОК» - Зоряна Липчак, №3 травень-червень 2024.;
36. «НАВЕЛИ ЛАД НА МАРШРУТІ «ДО СОКОЛИНОГО БЕРДА» - Зоряна Липчак, №3 травень-червень 2024.;
37. «ОБЛАШТУВАЛИ СОЛОНЦІ ДЛЯ ТВАРИН» - Зоряна Липчак, №3 травень-червень 2024.;
38. «ТАВОЛЖНИК – ОБЕРІГ ДОМІВОК» - Богдана Москалюк, №3 травень-червень 2024.;
39. «ПРО ПЕЧЕРУ «МОЛОЧНИЙ КАМІНЬ» - Михайло Проць, №3 травень-червень 2024.;
40. «ПЕРЛИНИ ТВАРИННОГО СВІТУ КБЗ» - Ярослав Довганич, №3 травень-червень 2024.;
41. «ДЕНЬ ПРАЦІВНИКА ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОЇ СПРАВИ В НАШІЙ УСТАНОВІ» - Євгенія Мелеш, №4 липень-серпень 2024.;
42. «ДЕЯКІ СПОГАДИ З НАГОДИ ВСТАНОВЛЕННЯ ДНЯ ПРАЦІВНИКА ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОЇ СПРАВИ В УКРАЇНІ» - Федір Гамор, №4 липень-серпень 2024.;
43. «ЗБЕРЕЖЕННЯ ЛІСОВИХ ЛУК ТА ЗНЕСЕННЯ ДАМБ: ЧЕРГОВЕ ЗАСІДАННЯ НТР» - Микола Рибак, №4 липень-серпень 2024.;
44. «ВРУЧЕНО ДВА МОТОЦИКЛИ HONDA» - Вікторія Бундзяк, №4 липень-серпень 2024.;
45. «ПРОВЕДЕНО КОНФЕРЕНЦІЮ ТРУДОВОГО КОЛЕКТИВУ» - Алла Козурак, №4 липень-серпень 2024.;

46. «ВИЙШЛИ ДРУКОМ МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ ПРИРОДООХОРОННОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ» - Федір Гамор, №4 липень-серпень 2024.;
47. «ОРИГІНАЛЬНІ СТУДЕНТСЬКІ ПРИРОДООХОРОННІ ІДЕЇ ЗАКАРПАТСЬКОГО УГОРСЬКОГО ІНСТИТУТУ ІМЕНІ ФЕРЕНЦА РАКОЦІ ЗАСЛУГОВУЮТЬ НА ВПРОВАДЖЕННЯ ВЖЕ ЗАРАЗ» - Федір Гамор, №4 липень-серпень 2024.;
48. «ЕКОДЕНЬ З ЕКСПЕРТАМИ ФРАНКФУРТСЬКОГО ЗООЛОГІЧНОГО ТОВАРИСТВА» - Вікторія Бундзяк, №4 липень-серпень 2024.;
49. «РОБОТИ НА МАРШРУТІ ДО ВОДОСПАДУ «ЛИХИЙ» - Євгенія Мелеш, №4 липень-серпень 2024.;
50. «ВСТАНОВЛЕННЯ В'ЇЗНИХ СТЕЛ ПРОДОВЖУЄТЬСЯ» - Євгенія Мелеш, липень-серпень 2024.;
51. «МАГІЧНИЙ ЦВІТ ПАПОРОТІ» - Богдана Москалюк, №4 липень-серпень 2024.;
52. «ДЛЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ І ВІДНОВЛЕННЯ БІОРИЗНОМАНІТТЯ» - Микола Рибак, №5 вересень-жовтень 2024.;
53. «У СЕКРЕТАРІАТІ ЮНЕСКО РОЗГЛЯНУТО ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКИХ БІОСФЕРНИХ ЗАПОВІДНИКІВ (РЕЗЕРВАТІВ)» - Федір Гамор, №5 вересень-жовтень 2024.;
54. «МІЖНАРОДНИЙ КРУГЛИЙ СТІЛ» - Федір Гамор, №5 вересень-жовтень 2024.;
55. ««CORONA CARPATICA» У ЦЕНТРІ ЄВРОПИ» - Наталія Савляк, №5 вересень-жовтень 2024.;
56. «ЕКОЛОГІЧНЕ ЗАНЯТТЯ «ГОДІВНИЧКА» - Любов Мананнікова, №5 вересень-жовтень 2024.;
57. «ЕКОТОЛОКА – «ЗРОБИМО УКРАЇНУ ЧИСТОЮ РАЗОМ!» - Наталія Кальба, №5 вересень-жовтень 2024.;
58. «РОЗЧИСТИЛИ ПРИТОКИ ТИСИ» - Адміністрація заповідника, №5 вересень-жовтень 2024.;
59. «НАГОРОДЖЕННЯ ПЕРЕМОЖЦІВ» - Наталія Кальба, №5 вересень-жовтень 2024.;
60. «ПІДТРИМУЄМО ЗСУ» - Наталія Савляк, №5 вересень-жовтень 2024.;
61. «ВИСТАВКА КАРТИН МИТЦІВ НАШОГО КРАЮ» - Наталія Савляк, №5 вересень-жовтень 2024.

Перелік публікацій в електронних ЗМІ

Термін публікації	ЗМІ, теми публікацій КБЗ, поширених журналістами

Січень	https://rubryka.com/article/karpatskyj-biosfernyj-rezervat
Лютий	https://mukachevo.net/news/v-zapovidnyku-dolyna-nartsysiv-pochaly-kvitnuty-pervotsvity-foto_6061995.html
Березень	https://www.facebook.com/story.php/?story_fbid=845717434266968&id=100064861563463&_rdr
Квітень	https://porady.24tv.ua/dolina-nartsysiv-zakarpatti-koli-rozkvitne-de-rozmishhenayak_n2537041 https://goloskarpat.info/society/66260d6e95a32 https://enovosty.com/uk/news-ukr/news_society-ukr/full/2204-na-zakarpatti-pochala-kvitnuti-dolina-narcisiv-foto-video https://www.facebook.com/watch/?v=458910949917593&ref=sharing https://www.facebook.com/100064029788242/posts/850668410410811/?mibextid=oFDkn&rdid=98SFfF7wZjsqaRug#
Травень	https://tsn.ua/exclusive/na-zakarpatti-u-dolini-narcisiv-masovo-zacvili-unikalni-kviti-foto-video-2572949.html https://tourinform.org.ua/33-mistsya-yaki-povynen-vidvidaty-kozhen-zhytel-zakarpattya?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTEAAR3D5wp2YUB2sPbDSJ2phjS2MjWkpEaFd5top09FuECFzG1oWoIHK11GO5c_aem_AQgX5173pPD5tNovi2Pu5JbRmBBzz6h-Jf6rXcTyD3X0OFmIGMqhMSbn-6cVFSseLECjfh9YZk4WXvk26Po9mrJO https://mukachevo.net/news/karpatskyj-biosfernyj-zapovidnyk-zaproschuyepodyvytys-na-novonarozhenoho-buyvoliatka-foto_6264000.html https://zahid.espreso.tv/novyny-zakarpattya-pershu-na-zakarpatti-pechernustoyanku-lyudey-kamyanoi-dobi-vzyali-pid-osoblivu-okhoronu-detali https://tsn.ua/exclusive/na-zakarpatti-u-dolini-narcisiv-masovo-zacvili-unikalni-kviti-foto-video-2572949.html
Червень	https://www.facebook.com/100061267613990/posts/992212389497672/?rdid=vw0KvdZsvUzb8QTA# https://www.rbc.ua/rus/styler/top-10-nayvishchih-vershin-ukrayini-vid-krasi-1719093801.html
Липень	https://www.facebook.com/100063795799631/posts/987150600088124/?rdid=B20qvWS3SP6xvSOs# https://www.facebook.com/share/XX9zr3kDA23usQFF
Серпень	http://www.natureexperts.org/karpatskyj-biosfernyj-zapovidnyk-sogodni-pid-zagrozoju-znyshhennya-cherez-miljonni-borgy/ https://eco.rayon.in.ua/tags/karpatskij-biosfernij-zapovidnik
Вересень	https://transkarpatia.net/transcarpathia/our-news/181700-roboti-z-pokraschennja-misc-vidpochinku-na-teritoriji-zapovidnika-prodovzhujutsja.html

У липні на території Чорногірського та Трибушанського ПНДВ група кінематографістів працювала над зйомками документального фільму під назвою "Врятуй мене", який створюється в рамках проєкту SNPA "Підтримка природно-заповідних територій в Україні". Проєкт спрямований на збереження унікальних природних багатств, що мають європейське та світове значення. SNPA діє за підтримки Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України.

Фільм "Врятуй мене" присвячений впливу військової агресії Росії на природоохоронні території України. Знімальна група двічі відвідувала Карпатський біосферний заповідник: вперше в червні, коли генеральний продюсер Белла Терзі оглядала можливі місця для зйомок, а вдруге – 29-30 липня. Попри сильну спеку, команда продовжувала працювати в складних умовах.

4. Підвищення кваліфікації працівників установ ПЗФ та сприяння підготовці кадрів у природоохоронній сфері.

4.1. Підвищення кваліфікації працівників установи ПЗФ шляхом навчання на курсах підвищення кваліфікації, у вищих навчальних закладах, участі у семінарах та тренінгах, зустрічах з обміну досвідом тощо.

Начальники відділів екоосвіти та рекреації взяли участь у серії з 7 онлайн тренінгів, які були організовані Лісовою службою США. Враховуючи актуальність питань екологічної просвіти та виховання екоосвідомості у справі збереженні довкілля країн пострадянського простору, тренінги були зосереджені на вивченні практик, що набули популярності та зарекомендували себе як високоефективні на території США. Зокрема, у фокусі уваги були практики інтерпретації природи та інтерактивні методики проведення екопросвітницької роботи.

Представники КБЗ Вікторія Бундзяк та Іванна Колачук підготували участь в теоретичній частині та взяли активну участь в роботі робочих груп, презентували інформацію стосовно екопросвітницької роботи в Карпатському біосферному заповіднику.

Серед тем, які були представлені до уваги учасників засідання були наступні:

- Досвід в проєктах, які роблять школярів ближче до природи через співпрацю різних вікових груп;
- Розробка та використання екологічних стежок на природі для різних екопросвітницьких заходів для дітей та сімей;
- Використання платформ соціальних мереж та веб-сайтів як інструментарію для донесення екомеседжів до цільових аудиторій;
- Як проводити тренінги з інтерпретації природи;
- Екопросвітницька робота в «Клубах Юних лісових рейнджерів»;
- Екологічні ініціативи як спосіб згуртування громад;
- Досвід Тбіліського та Київського зоопарків у проведенні екопросвітницької роботи з відвідувачами різних вікових категорій;
- та ін.

7 лютого відбувся вебінар «Підземний світ Карпат», в якому взяли участь 2 екоосвітянки КБЗ і на якому розглядалися питання вивчення школярами педофауни та ксилофагів. Вебінар організувало Франкфуртське зоологічне товариство, учасниками стали екопросвітники установ ПЗФ Карпатського регіону та автор книги «Підземний світ Карпат» Олена Слободян.

17 квітня відбувся семінар "Смарагдова мережа України - євроінтеграція у сфері охорони природи". Участь у семінарі взяли народні депутати України, Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України, представники державних агентств, обласних державних адміністрацій та науковці, природоохоронці. Формування Смарагдової мережі України, як основи для мережі NATURA 2000 наближає практичну реалізацію природоохоронного законодавства України до правових умов Європейського Союзу.

11-13 квітня у Карпатському НПП проходив 3-денний семінар «Інтерпретація природи», в якому взяла участь та отримала сертифікат про

підвищення кваліфікації молода фахівчиня еколого-освітнього центру «Центр Європи».

15 квітня – в День екологічних знань – екоосвітяни установи доєдналися до семінару «Екологічна освіта – шлях до збереження планети». Захід був організований нашими колегами з природного заповідника «Горгани» (м. Надвірна) та проходив в онлайн форматі.

Захід охопив екоосвітян та представників інших професій, дотичних до природоохоронної справи, з цілої України.

На семінарі були підняті важливі теми:

- Використання дидактичних та інтерактивних методів під час проведення екологічних занять (ПЗ «Горгани»);
- Екологічна освіта в національному природному парку «Цуманська пуща» (Волинь) та регіональному ландшафтному парку «Клебан-Бик» (Донеччина);
- Еколого-просвітницька діяльність в умовах воєнного стану в Чорнобильському радіаційно-екологічному біосферному заповіднику та в умовах активних бойових дій в НПП «Деснянсько-Старогутський»;
- Екскурсійно-просвітницька та науково-дослідницька робота зі школярами в Чорноморському БЗ НАН України, який наразі перебуває в окупації;
- Лісова педагогіка (НПП «Бойківщина»);
- Поширення еколого-освітніх знань через соціальні мережі (ПЗ «Поліський») та багато інших.

30-31 травня долучилися онлайн до Форуму «Українська культурна спадщина #ДійЗадляСпадщини», який мав на меті підкреслити місце культурного надбання в системі національної та європейської безпеки. На форумі розглядалися питання створення і розвитку платформи для діалогу щодо збереження та охорони української культурної спадщини. Форум був спрямований на обговорення питань збереження культурної нематеріальної спадщини за участі громадянського суспільства, урядових органів, культурної спільноти та міжнародних донорських організацій.

06-07 червня 2024 р. взяли участь у дискусійному семінарі "Ігрові методи у неформальній екологічній освіті: граючись – навчаємось пізнавати довкілля", на якому обговорено використання настільних і рухливих ігор під час різних заходів в установах природно-заповідного фонду, а також ознайомилися з досвідом розроблення екологічних ігор і навчальної літератури національними природними парками. Дискусійний семінар організовано національний природний парк "Бойківщина" разом з Державною екологічною академією післядипломної освіти та управління.

4–5 липня 2024 року проведена Всеукраїнська науково-практична онлайн конференція «Функціонування об’єктів природно-заповідного фонду України в умовах воєнного стану: шляхи відновлення та розвитку» у форматі онлайн. Метою конференції є пошук рішень для відновлення природоохоронних територій та об’єктів, враховуючи екологічні та економічні наслідки війни,

розробка механізмів їх ліквідації та компенсації, обговорення методів збереження та подальшого розвитку природно-заповідного фонду України, вдосконалення нормативно-правової бази в контексті євроінтеграції.

30 липня Франкфуртське зоологічне товариство поводило тренінг з поведіння екоосвітніх програм для школярів у природному середовищі. Захід проходив у природному заповіднику «Горгани» за участі групи місцевих школярів та екоосвітня з 8 природоохоронних територій Карпатського регіону. Екоосвітня вивчали досвід функціонування екопросвітницьких програм для учнівської молоді на природоохоронних територіях Німеччини, який люб'язно висвітлювала Люсі Флейшгауер – представник Франкфуртського зоологічного товариства (ФЗТ), а в минулому працівник нацпарку.

Весь тренінг пройшов на свіжому повітрі. Тут фахівці та фахівчині обмінювались досвідом проведення різноманітних тематичних екологічних ігор. Дітям роздали лупи, сачки та інше приладдя, щоб вони зблизька роздивилися, хто живе в старому дереві та під камінчиком у струмку. Щоб гості не зашкодили природі, вони попередньо вивчили правила поведінки в національних парках і заповідниках. Виявляється, навіть таке завдання може бути цікавим: діти показували одне одному пантоміми із зашифрованими правилами.

Навчальний курс «Навчання тренерів» щодо підвищення потенціалу та удосконалення професійних навичок при проведенні навчань та тренінгів з використанням сучасних методів та програм, в тому числі і на основі використання ШІ, в рамках участі на правах асоційованого партнера в проекті ForestConnect - «На шляху до кліматично розумної зв'язності лісів для великих хижих ссавців у Балкано-Карпатському регіоні», з 19 листопада по 18 грудня 2024

Список працівників, які навчаються станом на 20.12. 2024 р.:

1. Ковбаснюк Роман Михайлович.: Київський унів. Права НАН України – аспірант II курс -начальник відділу КЗ та ОАР;
2. Лембак Вікторія Миколаївна: Прикарпатський національний унів. Ім. Василя Стефаника магістр I курс – провідний економіст з мат.-тех. забезпечення відділу ПЕ;
3. Тафій Микола Миколайович: Державний податковий унів. III курс – провідний бухгалтер відділу БО та ФЗ;
4. Ковбаснюк Вікторія Романівна : Київський унів. права НАНА бакалавр IV курс- провідний фахівець відділу НОСР,П та РГП.
5. Савляк Марія Петрівна: Надвірнянський коледж НТУ – I курс- технік-лаборант Лабораторії екологічного моніторингу;
6. Томашук Августина Михайлівна: Прикарпатський унів. Ім. Стефаника II курс – технік – лаборант лісознавчої лабораторії.
7. Томенюк Аліна Андріївна: Ужгородський національний університет II курс – відділ ЕОР та ЗзГ;
8. Химинець Михайло Іванович: державний вищий навчальний заклад «Національний лісотехнічний університет України» II курс магістр, заступник начальника Угольське ПНДВ.

9. Декет Михайло Іванович: Закарпатський лісотехнічний коледж «Національний лісотехнічний університет України» III курс, інспектор з охорони ПЗФ I кат. Верхньотересвянське ПНДВ.
10. Костевич Василь Васильович: Закарпатський лісотехнічний коледж «Національний лісотехнічний університет України» III курс, інспектор з охорони ПЗФ I кат. Верхньотересвянське ПНДВ.
11. Цубера Іван Іванович: Ужгородський національний університет III курс, інспектор з охорони ПЗФ I кат. Верхньотересвянське ПНДВ.
12. Штодлер Петро Імрійович: Закарпатський лісотехнічний коледж «Національний лісотехнічний університет України» на III курсі, інспектор з охорони ПЗФ I кат. Марамороського ПНДВ
13. Тафічук Світлана-Адіна Дмитрівна: Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет» II курс, майстер з охорони природи Трибушанського ПНДВ.
14. Глодян Микола Миколайович: Львівський національний лісотехнічний університет України на IV курсі, інспектор з охорони ПЗФ I кат. Рахів-Берлибаського ПНДВ

4.3. Проведення наукової та виробничої практики студентів та аспірантів професійно-технічних та вищих навчальних закладів на базі установи ПЗФ.

Карпатський біосферний заповідник вже 18 років поспіль проводить навчальну практику для студентів Університету сталого розвитку м. Еберсвальде (ФРН) на базі пралісів і старовікових лісів, які охороняються на його території. Цьогоріч такий формат практики є неможливим з причин військових дій на території України, тож проведено практику в румунському національному парку «П'ятра Краулуй», а також на базі румунської складової частини об'єкту спадщини ЮНЕСКО.

У травні (27. 05.) заповідник відвідали студенти Полтавського педагогічного університету, кафедра географія і туризм. В рамках студентської практики для них було проведено екскурсію у Музей екології гір.

Також у травні завідувач ботанічної лабораторії Карпатського біосферного заповідника, кандидат біологічних наук Волощук М. І. провів онлайн-лекцію для 20 студентів факультету біології і хімії Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II. Тема лекції «Заповідники і національні парки України. Особливості функціонування установ ПЗФ».

Студенти географічного факультету Ужгородського НУ (15.06 - 19.06., 13 студентів I курсу, кафедра фізичної географії та раціонального природокористування) виконували програму практики в Чорногірському, Кузій-Трибушанському, Свидовецькому масивах заповідника. Для них організовано 4 лекційні заняття та 6 практичних. Під час практики відвідали Музей екології гір.

В ході поїздки студенти отримали корисні поради щодо можливостей охорони природи, методів та інструментів, необхідних для картографування флори та фауни, вивчення стану водних та ґрунтових ресурсів, а також

актуального екологічного стану досліджуваних місцевостей та тенденцій змін, що відбуваються у цій царині.

28 червня 2024 р. Карпатський біосферний заповідник відвідали студенти та викладачі Чернівецького національного університету (спеціальність географія, екологія).

Студенти ознайомилися з різними аспектами діяльності Карпатського біосферного заповідника та установ природно-заповідного фонду України загалом.

Також гості з цікавістю переглянули експозицію Музею екології гір та історії природокористування в Українських Карпатах у супроводі екскурсовода, пройшлися дендропарком до водоспаду здоров'я та ознайомилися з роботою еколого-освітнього центру «Центр Європи».

Індивідуальну практику проходили:

1. Куриляк Любов Павлівна 1-й курс Ужгородський НУ спеціальність «Біологія та біохімія»;
2. Бундзяк Тамара Євгеніївна 1-й курс Ужгородський НУ спеціальність «Біологія та біохімія»;
3. Лесько Василь Михайлович 3-й курс Закарпатський лісотехнічний фаховий коледж, спеціальність «Лісове господарство»
4. Ковбаснюк Вікторія Романівна 1-й курс Київський університет права Національної Академії Наук України, спеціальність «Право»;
5. Муханюк Андрій Васильович 3-й курс Львівський державний університет безпеки і життєдіяльності, спеціальність «Екологія»;
6. Тафійчук Володимир Володимирович 4-й курс Ужгородського національного університету, спеціальність «Лісове господарство»;
7. Тафій Микола Миколайович 2-й курс Державний податковий університет «Філологія»

5. Джерела та напрями фінансування екологічної освітньо-виховної роботи установи ПЗФ

Розділ 3 «Еколого-освітні заходи»

За пунктом 1 «Організація та проведення еколого-освітніх заходів». Заплановано 9000 гривень за коштами спецфонду. Бюджетні кошти у I-III кварталах не використовувалися, натомість для закупівлі матеріалів на проведення заходів залучено спонсорські кошти.

За пунктом 2 «Видання екопросвітньої літератури». Заплановано 40000 гривень за коштами спецфонду. Використано 8440 грн. для видання пам'ятного Свідоцтва про відвідування географічного центру Європи загальним тиражом 2000 примірників.

За пунктом 3 «Організація теле,-радіопередач, виготовлення фільмів». Заплановано 4000 гривень для оплати послуги хостінгу сайту. Кошти не виділялися та не використовувалися.

За пунктом 4 «Організація та проведення таборів, гуртків, шкіл». не планувалися і не використовувалися.

За пунктом 5 «Утримання музеїв, інформаційно-туристичних та еколого-освітніх центрів». Заплановано 29500 грн для заміни пошкодженої частини експозиції в інформаційно-туристичному центрі «Букові праліси Карпат – об'єкт Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО» та заміни інформаційних стендів зовнішньої експозиції еколого-освітнього центру «Центр Європи». Кошти не виділялися

За пунктом 7 «Створення та утримання екологічних стежок, маршрутів». Заплановано було використання 7000 гривень на оновлення освітньої інфраструктури в ПНДВ «Долина нарцисів ім. проф. В.І. Комендаря». Роботи не здійснювалися, кошти спецфонду не використовувалися.

Розділ 7 «Рекреаційні заходи»

За пунктом 9 «Інформаційне забезпечення» планувалися кошти у розмірі 29900 грн для заміни інформаційних стендів у Кевелівському, Петрос-Говерляньському, Чорногірському та Кісвлянському ПНДВ. Кошти спецфонду не виділені.

Натомість отримано фінансування на виконання еколого-освітніх заходів від Франкфуртського зоологічного товариства.

Зокрема ними профінансовано виготовлення 12 в'їзних стел. Вони встановлені на центральній садибі заповідника, в географічному центрі Європи, а також на в'їзді до природоохоронних науково-дослідних відділень. На їх виготовлення використано 445186 грн.

Наприкінці року від ФЗТ для 2-х екоосвітян та 2-х працівників відділу рекреації надійшли 4 комплекти одягу з логотипами КБЗ та емблемою екоосвіти – синюком карпатським. На його придбання використано 69344 грн.

6. Інформація про надані платні послуги, пов'язані з організацією та проведенням освітньо-виховних і природоохоронних заходів

Платні послуги в Карпатському біосферному заповіднику надаються на підставі Закону України від 21.01.94 року N 3853-ХІІ Про природно-заповідний фонд України, керуючись Податковим кодексом України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI (із змінами та доповненнями), Законом України від 09.12.2023 р. № 3460-IX “Про державний бюджет України на 2015 рік”(ст.7, ст.8), Законом України “Про оплату праці” від 24.03.95 року N 108/95-ВР (ст.4 ч.6, ст.6 ч.3), Постановою Кабінету Міністрів України “Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися бюджетними установами природно-заповідного фонду України” від 28.12.2000р. №1913 (із змінами та доповненнями); “Про затвердження Положення про рекреаційну діяльність у межах територій та об’єктів природно-заповідного фонду України”, наказом Міністерства екології та природних ресурсів України від 16.03.2015 року № 80 “Про додаткові заходи щодо збереження територій та об’єктів природно-заповідного фонду”, “Положенням про Карпатський біосферний заповідник” затвердженим наказом Міністерства екології та природних ресурсів України від 31.08.2020 року №101 (із змінами, внесеними Міндовкілля від 04.04.2022 р. №168) та з метою забезпечення виконання плану надходжень коштів до спеціального фонду. В установі видано Наказ «Про надання платних рекреаційних послуг Карпатським біосферним заповідником в 2023 році».

Послуги, пов'язані із забезпеченням провадження рекреаційної діяльності на території Карпатського біосферного заповідника: принесли в бюджет заповідника за відвідування екотуристичних маршрутів та екологічних стежок, відвідування еколого-освітніх центрів, проживання в готелях та гостьових кімнатах, туристичного супроводу, фотографування та ін., а також від реалізації друкованої продукції.

Надходження коштів за відвідування в природоохоронних науково-дослідних відділеннях станом на 01.12.2024 р.

№ п/п	ПНД відділення	Сума, грн.
1.	Трибушанське	22320
2.	Богдан-Петроське	8270
3.	Чорногірське	44170
4.	Угольське	41840
5.	Широколужанське	3240
6.	Марамороське	4160
7.	Кісвянське	5040
8.	Кузійське	4980
9.	Кевелівське	163670
10.	Рахів-Берлебаське	0
11.	Петрос-Говерлянське	228820
12.	«Долина нарцисів» (під час масового цвітіння)	326230
Загалом (станом на 01.12.2024 р.)		852 740

Найбільше коштів надійшло від надання рекреаційних послуг в ПНДВ «Долина нарцисів ім. проф. В.І. Комендаря», Петрос-Говерлянському, Кевелівському, Черногірському (де проходить маршрут на г. Говерла) та Угольському ПНДВ.

Надходження коштів за відвідування еколого-освітніх та інформаційно-туристичних центрів станом на 20.12.2024 р.

Назва центру	Сума, грн.
Еколого-освітні центри	
Музей екології гір	27670
Центр Європи	21025
Музей нарцису	Плата входить у відвідування масиву і зазначена у сумі від рекреаційних надходжень
Інформаційно-туристичні центри	
«Карпатська форель»	-
«Кевелів»	-
«Високогір'я Карпат»	-
«Букові праліси Карпат – об'єкт Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО»	-
Усього	48695

Надходження коштів від інших видів рекреаційно-туристичних послуг:

Послуга	Сума, грн.
За проживання в готельних та гостьових кімнатах на території КБЗ	26150
Фотографування весільних обрядів	400
Фотографування в гуцульських костюмах в ЕОЦ «Центр Європи»	840
Реалізація еколого-освітньої друкованої продукції	16680
Сувенірний мед	900
Усього	44970

7. Пропозиції щодо вдосконалення екологічної освітньо-виховної роботи установи ПЗФ

Короткі підсумки екологічної освітньо-виховної роботи за 2024-й рік і пропозиції щодо вдосконалення екоосвітньої роботи

Впродовж 2024 р. здійснювались роботи на виконання затвердженого Плану екологічної освітньо-виховної роботи Карпатського біосферного заповідника на поточний рік.

Основними підрозділами, які організовують і впроваджують екопросвіту та ековиховання є відділ еколого-освітньої роботи та зв'язків з громадськістю. Однак, працівники багатьох підрозділів (наукових лабораторій, ПНДВ, відділів СДО, рекреації та ін.) залученні до виконання цього важливого завдання.

Цього року введено нові штатні посади провідних фахівців з екологічної освіти у віддалених від адміністрації відділеннях – Груниківському та Широкому Лужанському (Тячівський район). Також введено посаду заступника директора, функціональними обов'язками для якого передбачено контроль за здійсненням екологічної освітньо-виховної роботи та розвитку рекреації. Наразі обов'язки виконує начальник відділу еколого-освітньої роботи та зв'язків з громадськістю.

Фахівці з екологічної освіти надавали належної уваги підвищенню рівня своєї кваліфікації. Вони взяли участь у понад 10 семінарах та тренінгах, які проводились в різних формах – онлайн та офлайн. Одна працівниця відділу еколого-освітньої роботи пройшла курси підвищення кваліфікації та отримала відповідне Свідоцтво.

Загалом, за рік проведено 80 еколого-освітніх заходів, 39 безоплатних інформаційних екскурсій Музеєм екології гір, 4 екскурсії екологічною стежкою «Поважай природу», 5 екскурсій заповідною Долиною нарцисів, 22 екскурсії еколого-освітнім центром «Центр Європи», 12 екскурсій форелевим господарством, 6 екскурсій Кевелівським, Чорногірським та Широколужанським ПНДВ-відділеннями для понад 1500 школярів (близько 1000 з них – відвідали центральну садибу установи) різного віку закладів освіти Рахівської, Богданської, Великобичківської та Хустської ОТГ, а також з Київської, Луганської та інших областей та близько 100 студентів вузів Закарпаття, Полтавської області та ін. До еколого-освітніх заходів залучено понад 3000 тисячі учасників.

Найбільш масовими еколого-освітніми заходами у 2024 р. можна вважати:

- До Всесвітнього дня захисту навколишнього природного середовища проведено тематичні заходи День води, День флори, День ентомолога, День земноводних та День лісу. Для шкіл м. Рахова та с. Костилівка, як для незмінно активних учасників наших заходів та акцій, здійснено заохочувальні безоплатні перевезення (оплату послуг провело ФЗТ)
- Міжнародна ніч кажанів у співпраці з ФЗТ та Рахівським районним будинком культури (82 учасники, розмаїта програма)
- Змагання з біатлону в Долині нарцисів
- Дні відкритих дверей у Музеї екології гір, «Музеї нарцису», «Центрі Європи»

- Екологічна вистава «Рукавичка навпаки!»; акторська трупа Костилівського ЗЗСО провела 7 «театральних сеансів» для понад 250 глядачів у 5-ти освітніх закладах Рахова та 2-х закладах ДО. Ляльок для театру нам забезпечили ФЗТ та Інститут еколого-релігійних студій.

Впродовж року проведено понад 30 екологічних толок на центральній садибі та у відділеннях установи.

На початку жовтня на території масиву «Долина нарцисів» проходили Всеукраїнські юнацькі змагання з літнього біатлону.

Налагоджено співпрацю з органами освіти та культури. Так районний конкурс малюнків до Дня біорізноманіття організовано спільно з відділом освіти Рахівської РВА та Центром науково-технічної, дитячої та юнацької творчості (ЦНТДЮТ). У співпраці з відділом культури Рахівської ОТГ в рамках акцій «Збережи ялинку» та «Різдвяна майстерня» проведений майстер-клас на базі публічних бібліотек Рахів та с. Костилівка Рахівської ОТГ. А також до Всесвітнього дня тварин організований захід в Костилівській сільській бібліотеці.

У ПНДВ «Долина нарцисів ім. проф. В.І. Комендаря» втретє відбувся відкритий кубок Закарпаття з літнього біатлону серед юнаків та дівчат віком 10-12 років у співпраці з відділом освіти Хустської РВА

Підписано угоди у сфері екологічної освіти та виховання учнівської молоді з 14 загально-освітніми закладами Рахівського та Тячівського районів (поновлено у зв'язку із закінченням терміну дії) та 1 закладом позашкільної освіти (ПАДІОН).

Яскравою подією 2024 р. була акція День державного прапора. Всі ПНД відділення розгорнули полотнище національного стягу біля «туристичних магнітів» - в букових пралісах, на туристичних маршрутах, в підніжжі гір та водоспадів та ін. У цей день також поведено екологічну толоку у високігор'ї Чорногори – на маршрутах до вершин Петроса та Говерли.

На всеукраїнських телеканалах «СТБ», «Інтер», «Рада», «24», регіональних «Закарпатська ТРК», «Тиса», «М-студіо», «РТК-Хуст» вийшло 7 сюжетів. На сторінці заповідника у соціальній мережі Фейсбук здійснено понад 160 публікацій.

Здійснено перевидання пам'ятного Свідоцтва про відвідування географічного центру Європи загальним тиражом 2000 примірників.

У липні на території Чорногірського та Трибушанського ПНДВ група кінематографістів працювала над зйомками документального фільму під назвою "Врятуй мене", який створюється в рамках проекту SNPA "Підтримка природно-заповідних територій в Україні". Проєкт спрямований на збереження унікальних природних багатств, що мають європейське та світове значення. SNPA діє за підтримки Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України.

Фільм "Врятуй мене" присвячений впливу військової агресії Росії на природоохоронні території України. Знімальна група двічі відвідувала Карпатський біосферний заповідник: вперше в червні, коли генеральний продюсер Белла Терзі оглядала можливі місця для зйомок, а вдруге – 29-30 липня. Попри сильну спеку, команда продовжувала працювати в складних умовах.

У 2024 році завершено інвентаризацію по всіх ПНД відділеннях з використанням системи SMART (розпочато у 2022); встановлено 12 в'їзних стел за підтримки ФЗТ (відповідно до вимог брендбуку) та 4 інформаційні стенди на маршруті до г. Поп-Іван Марамороський у Трибушанському ПНДВ.

У Музеї екології гір триває реконструкція будівлі та експозиційних залів. Вона розпочалася у 2022 р з реконструкції даху будівлі, у 2023 р. поведено заміну вікон на всіх 4-х поверхах будівлі. У поточному році зусилля були зосереджені на розробці проекту заміни комунікацій (електро-, тепло та вентиляційної мереж). Окрім технічного вдосконалення будівлі освітнього осередку великої уваги приділялося розробці концепції сучасного експозиційного та інформаційного наповнення. Виконання всіх робіт стало можливим завдяки співпраці заповідника з іноземним проектом SNPA та фінансувалося коштами Франкфуртського зоологічного товариства (ФЗТ). Для розробки експозиційного плану було створено спеціальну комісію з числа представників ФЗТ, адміністрації та екопросвітників установи. Були проведені кілька робочих зустрічей – як очних, так і онлайн, під час яких детально вивчено основні фокусні групи відвідувачів музею, перспективи залучення нових відвідувачів, можливості створення безбар'єрного простору в Музеї, а також напрацьовувались ідеї майбутнього експозиційного наповнення, вдосконалення та часткової повної модернізації експозиційних розділів, частин та елементів.

Впродовж року, не дивлячись на реконструкцію, експозиції Музею екології гір були доступними для відвідування, зокрема продовжують функціонувати експозиційні зали 2-го та 3-го поверхів.

Впродовж звітнього року Музей екології гір відвідало 2410 чол., з них дорослі – 490, студенти – 109, учні – 1811. Від реалізації квитків за відвідування надійшло - 27270 грн., фото весільних обрядів – 400 грн. Сумарно надходження від надання послуг у Музеї склали 27670 грн.

У липні проведено екскурсії для учасників бойових дій та їх сімей (близько 110 осіб).

Еколого-освітній центр «Центр Європи» відвідало 543 осіб, з них: школярі – 326, студенти – 115, дорослі – 102, на платній основі – 115 осіб.

Від реалізації квитків та рекламно-видавничої продукції на рахунок Карпатського біосферного заповідника надійшло 21025.00 грн., у т.ч.:

- 2605.00 грн. – відвідування ЕОЦ «Центр Європи»;
- 16055.00 грн. – реалізація друкованої продукції;
- 625.00 грн. – реалізація еко-сумок з логотипом КБЗ;
- 900.00 грн. – реалізація меду сувенірного;
- 840.00 грн. – фотографування в гуцульських костюмах.

Під час цвітіння Долини нарцисів масив загалом відвідали 3624 особи, з них на платній основі: дорослі 1807 чол., студенти та пенсіонери – 550 чол., школярі – 822. Серед пільгових безкоштовних відвідувань (загалом 445 осіб) 142 відвідувачі скористалися пільгою для учасників бойових дій, інші – місцеві школярі. Надходження коштів від рекреаційно-туристичних послуг під час цвітіння «Долини нарцисів» склало 269850 грн.

Власна періодика виходила вчасно: регіональна екологічна газета «Вісник Карпатського біосферного заповідника», всеукраїнський екологічний науково-популярний журнал «Зелені Карпати», науковий вісник «Природа Карпат».

Начальник відділу
еколого-освітньої роботи
та зв'язків з громадськістю,
в.о. заступника директора

 Вікторія БУНДЗЯК